

Kādreiz

Helladā...

Šie trīs grieķu vīri, sparīgi veldami kādas antikas celtnes paliekas Eleusīnā, pat nenojauš, ka kādreiz viņi tiks slavēti par antikā mantojuma saglabāšanu, jo pasargās senceltnu marmora atlūzas savu laika gaitā izlōdzīto namu izdrupušajos pamatos (attēls no franču fiziķa grāmatas T. du MONCEL, *Excursion par terre d'Athènes à Nauplie*, Paris, 1845; autors 1843. g. un 1845. g. apmeklēja Helladu).

2004-4
L 171

L
4

FILOZOFIJAS UN SOCILOĢIJAS INSTITŪTS

M. VECVAGARS

Kādreiz Helladā...

Nekurliekami raksti

FSI

UDK 930.85(495)

Ve 067

M. VECVAGARS

Once in Hellas...

Latvijas Nacionālā
bibliotēka

0304051439

Grāmata izdota ar
LATVIJAS ZINĀTNES PADOMES
atbalstu

© Filozofijas un socioloģijas institūts, 2004

© M. Vecvagars

© Noformējums: M. Vecvagars

Datorsalikums: K. Vecvagars, M. Vecvagars

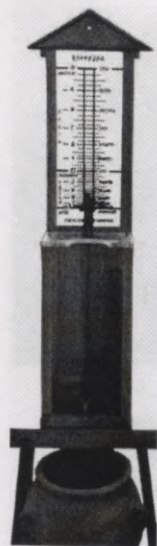
Makets: M. Vecvagars

ISBN 9984-9152-9-8

<i>Ievadvārdu vietā</i>	7
<i>Kaut kas īpati grieķisks... Atēnās (1. daļa)</i>	9
<i>M. Heidegera vārds Latvijas Valsts vēstures arhīvā</i>	39
<i>'Egejs,' 'Egejas jūra' un 'Egejas kultūra'</i>	51
<i>I. Kanta rokraksts Latvijā?</i>	59
<i>Personvārdu indekss</i>	63

Tipiska Kolonaki iela (Evzonon) Atēnās. Ceļš, kas nogriežas pa kreisi, ved uz Likabēta klini, bet kvartālu atpakaļ tā līdzinieks – uz 'The American School of Classical Studies' un 'The Gennadius Library'. Nams, kas attēlā redzams kā pirmais ielu krustojumā, ir viena no A.S. Onasis fonda dzīvokļu tipa viesnīcām fonda stipendiātiem.

Klepsīdras makets
Atēnu Tehnopolē.

Ρίγα
 Ῥήγας
 Ρήγας ρηγίος
 regalis
 ρηγίος

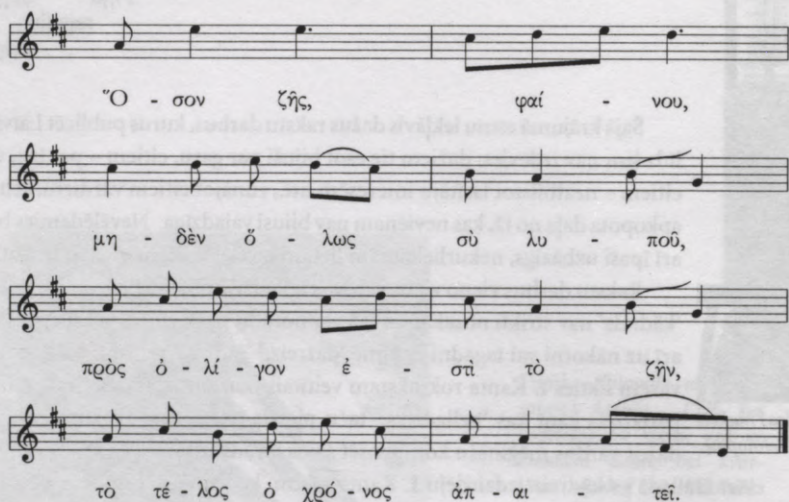
Šajā krājumā esmu iekļāvis dažus rakstu darbus, kurus publicēt Latvijā līdz šim nav izdevies: dažiem tie esot bijuši par garu, citiem – par īsu, vēl citiem – neatbilstot lasītāju interesēm utt., runājot citiem vārdiem, šeit ir apkopota daļa no tā, kas nevienam nav bijusi vajadzīga. Nevēlēdamies būt arī īpaši uzbāzīgs, nekurliekamām lietām izvēlējos piemēriģāko tīrāžu.

Rakstu darbus vieno viens vārds: ‘Hellada,’ kura saistība ar apstāklieni ‘kādreiz’ nav strikti nosakāma. Tā var norādīt uz pagātņi, bet tik pat labi arī uz nākotņi vai tagadņi nozīmē ‘dažreiz,’ ‘šad tad’ un tml. Izņēmums varētu likties I. Kanta rokrakstam veltītais mazdarbs, tomēr arī šeit bija paredzēts kaut kas ‘helladisks,’ taču pievīla ‘vieta’ (tās trūkums), kuru dažos vārdos mēģināšu kompensēt šajos ievadvārdos.

Arī Helladā es kādreiz izdzirdēju I. Kanta vārdu, kad kādam biju nosaucis savas dzimtās pilsētas nosaukumu. To tūlītēji saistīja ar Karalauču domātāju, taču pašlepnī piebilda, ka ‘Rīga’ esot grieķu vārds. Mani centieni šo iecildīgumu atspēkot ar Latvijas vēsturnieku ‘pasaciņu’ par Rīdzenes upi, kas it kā esot devusi nosaukumu Rīgai, pati palikdama viņpus apcerētāju redzesloka, beidzās nesekmīgi: grieķi tikai atmeta ar roku.

Šim grieķiskajam uzvedinājumam kādu laiku nebiju pievērsis nekādu uzmanību, līdz, darbojoties ar *Īpašvārdu vārdnīcu*, radās iespēja iekļaut tajā arī Rīgas nosaukumu, kuru, jādodomā pirmo reizi grieķu valodā, ir lietojis savās *Piezīmēs* rasi pat Rīgā xv gs. 30. gados (ceļojumos pavadīdams vairākus gadu desmitus, apt. no 1397. g. līdz 1448. g.) bijušais Bizantijas pavalstnieks Laskaris Kananos (Λάσκαρις ὁ Κανανός). Ieraudzījis ‘Rīgas’ vārdu grieķu mēlē, sapratu arī savas vienaldzības avotus: jaungrieķu izruna atspēlējās man par acumirkļa nevērību. Iespējams, ka Ρήγας [Rīga] (t.i., sengrieķu ἦ {‘ē’} lasi kā jaungrieķu ‘r’) manās kā nespeciālista un varbūt arī kāda grieķa acīs ir likusies un turpina likties tuva vārdam Ῥήγας [rīgas] (jaungrieķu patskaņu kvantitāte ir visumā miklaina lieta īpaši sarunvalodā), kas nozīmē ‘karalis,’ ‘valdītājs’ vai tml., un cilvēks (kazi pat ne Alberts, bet kāds no viņa skolotajiem padomniekiem), kas kādu vietu apzīmēja vai ieteica apzīmēt ar šādu nosaukumu, varbūt līdziniekiem centās ar pilsētas vārdu vien pavēstīt, ka šeit ir sēdekļis kādam valdonim, kādam zemes un dvēseļu pavēlniekam. Mūsdienu grieķu valodā šīs karaliskās alūzijas ir ieguvušas mērnīkiem piederīgas paralēlas formas (Ρήγας un Ῥήγας), bet patiesība..

M. Vecvagars

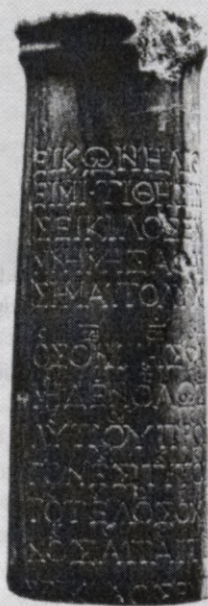

 "Ο - σον ζήης, φαί - νου,

 μη - δέν ὀ - λως σὺ λυ - ποῦ,

 πρὸς ὀ - λί - γον ἐ - στί τὸ ζήν,

 τὸ τέ - λος ὁ χρό - νος ἀπ - αι - τεῖ.

Antīko muzikologu aprindās plaši pazīstama ir t.s. Seikilas (*Seikilos*) stēla; uz tās ir iegravēti epītafijas vārdi, bet ne tikai tie. Apakšējā daļā virs vārdiem ir iedriksnātas īpašas zīmes: vienas apzīmē melodiju balsij, otras – domātas instrumentālajam pavadijumam. Tas ir antīkais notācijas piemērs. Šāda veida notācijas attīstība ir novedusi pie Bizantijas laika mūzikas pieraksta un caur to iesavinājusies Pareizticīgajā baznīcā. Vēl šodien un tepat Latvijā vecdicībnieki izpilda dziesmas, vadoties no šāda pieraksta transformācijas, un, kā mēdz sacīt, dzied nevis pēc notīm, bet gan «ποιουτ πο κριοκαμ» (latviskais tulkojums 'zīmju dziedāšana' man liekas aplams). Seikilas stēlas pieraksts ir guvis vairākas mūsdienu interpretācijas, kuras viens no iespējamajiem piemēriem ir attēlots lappuses augšējā daļā mūsdienu notācijā (pēc grāmatas: NEUBECKER A.J., *Altgriechische Music: Eine Einführung*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1977, Tafel VIII). Pamatiebildums pret iespēju atveidot šodienas pierakstā antīko dziedājumu manuprāt saistās ar nespēju mūsdienu līdzekļiem parādīt nesakritību, piem., starp *cis* un *des* (do₄ un re₄) un tml.

Nikandra Gilla saruna ar
Filozofijas un socioloģijas institūta pētnieku
Māri Vecvagaru

1. Cik ir zināms, tu jau pāris gadu desmitus galvenokārt nodarbojies ar sengrieķu filozofijas un kultūras, sengrieķu valodas apguvi un izpēti. Rakstu krājumos un atsevišķās grāmatās tu esi publicējis sengrieķu u.c. domātāju tekstus un šo tekstu tulkojumus latviešu valodā, kā arī tos skrupulozi komentējis, esi apkopojis iepriekšējo paaudžu pētījumus latviešu valodā par antiko pasauli (*Ne vējš, ne karogs*, R.: Avots, 1991; *Pirmsšķratisko domātāju darbu fragmenti*, 1. daļa, [R.:] Vaga, [1994]; THEOPHRASTS, *Raksturi: Paralēlteksti*, [R.:] Minerva, [1995]; ŽILSONS E., *Kristīgās filozofijas vēsture viduslaikos*, 1. daļa, R.: FSI, 1997; *Antīkā pasaule Latvijā: Rakstu krājums*, R.: FSI, 1998; *Parmenids: Testimonijas, 1. fragments*, R.: FSI, 1999; *Bizantoloģija Latvijā – Eduards Kurcs*, R.: FSI, 2003; *Erihs Dīls Latvijā*, R.: FSI, 2003; *Sengrieķu-latviešu īpašvārdu vārdnīca*, 1. daļa, R.: FSI, 2003). Tāpēc vispirms rodas jautājums, kas tevī radīja šo interesi vai, kā teiktu Pauls Jurevičs – atraisīja ‘filozofisko kaislību’ uz sengrieķu valodu, filozofiju un kultūru?

M.V. Tas nav viegls jautājums. Pavirši runājot, interesi var radīt kaut viena nepazīstama un līdz šim neredzēti burti kādas mājas bēniņos atrastā grāmatā (piemērs no P. Ķīkauskas biografijas). Nereti atbildi uz šādu jautājumu saista ar priekšstatu par sākumu, un proti: Eiropas filozofijas sākotne esot meklējama Hellādā (Grieķijā). Protams, tas neliedzot runāt arī par citām filozofijām, piem., par indiešu filozofiju; esmu redzējis grāmatas pat par Āfrikas tautu filozofiju, par indiāņu filozofiju, par eskimosu filozofiju utt. Tomēr pats, ja nemaldos, neesmu nedz kādas Āfrikas tautas pārstāvis vai eskimoss, nedz indiānis vai indietis. Gribot negribot piederu pie kaut kādas Eiropas tautas, un šo doto – ne izvēlēto – piederību un tās satvaru, acīmredzot, man kā eiropietim ir iespējams uzdot par savu sākotnējo liktenīgo klātumu. Uzskata, ka sākotne, piem., filozofijas sākotne paverot ceļu izpratnei par to, kas ir tas, kas ir uzsācis savas gaitas, kā tas rit, un kā tas izbeigsies. Tāds ir viens no plašāk pazīstamajiem spriešanas veidiem, atbildot uz šādu jautājumu. Iespējams, ka kādreiz arī man tas ir licies pietiekams.

2. Vai vispār vārdu filozofija, kas ir grieķu cilmes, ir iespējams konsekventi pielietot citās kultūrās?

M.V. Tas ir vēl sarežģītāks jautājums nekā pirmais. Rīgā retumis ir bijuši uzaicināti daži lektori, un viens no viņiem – pazīstamais indu speciālists A. Pjatigorskis – noteikti sasaista vārdu 'filozofija' ar vārdu 'indiešu,' un viņam ir savs pamats tā darīt: pamatot var visu. Liekas, ka pietuveni šāda sasaiste tiek saturiski īstenota, apzīmējot kaut ko par Āfrikas tautu vai eskimosu, indiāņu vai – Eiropas kontekstā – par vācu, angļu vai latviešu filozofiju. Tas nav neiespējami, tāpat kā nav neiespējami rozā ziloņi un kvadrātveidīgi apli. Jāpiebilst, ka ar papildinošo vārdu 'indiešu,' 'eskimosu' vai 'latviešu' var vienlīdz apzīmēt to vai citu darbu, ideju, teoriju utt. autoru, paudēju, īstenotāju u.c. nacionālo piederību, kā arī idejiskā satura specifiski nacionālās iezīmes. Esot eskimosu filozofija pateicoties tam, ka ir vismaz viens vai virkne eskimosu izcelsmes autoru ar būtisku un vispāratzītu ieguldījumu filozofijas jomā. Vai pastāv arī eskimosu nacionāli tendēta un izrosīta filozofija – tas ir jautājums, kas man nav skaidrs un saprotams, lai gan līdz šim ir nācies dzirdēt, ka tas, kas ir licis un liek arī mums pievērsties filozofijai, ir kaut kas mūsos – īpati grieķisks savā izkoptībā un vienlīdz vispārcilvēcisks savā izplatībā.

3. Bet filozofijas studiju laikā Latvijas universitātē pirmos grieķu filozofiskos tekstus tu taču vēl nelasīji grieķiski, kāds tad bija šis pirmais impulss no tulkojumiem?

M.V. Ja aplūkojam viena un tā paša grieķu teksta, piem., Parmenida B 6,1-2 (...ἔστι γὰρ εἶναι, | μηδὲν δ' οὐκ ἔστιν..) vairākus tulkojumus, nevar nepamanīt atšķirības šajos pārcēlumos un dibināti rodas naivs jautājums (un vēl naivākas cerības): kāds tad ir oriģināls? Šodien, nākot uz šo sarunu, pa ceļam iegāju J. Rozes grāmatnīcā (lieku reizi pārliciecināties par mums piedāvātā grāmatu klāsta un satura nabadzību) un ieraudzīju kādu jaunu uzziņu grāmatu filozofijā, ja nemaldos tas bija *Filozofijas atlants* vai tml. Nav divi domu, es tūlīt atvēru sadaļu, kas bija veltīta Helladai, proti: Parmenidam un izlasīju minētā fragmenta ļoti valdzinošu interpretāciju. Viens no populārākajiem B 6,1-2 tulkojumiem (kas pazīstams arī Latvijā) skan sekojoši: «..Ir esamība, | neesamības nav..». Tostarp *Atlantā* es savām acīm skatīju vēl nepiedzīvotu latviskojumu – «..Ir esošais, | neesošā nav..». Intrigas dēļ pieminēšu vēl dažus tulkojumus: «.. Есть – бытие, | А ничто – не есть..» un «Именно у сущего

есть бытие; | у небытия нет 'есть'» vai arī «there is Being, | but nothing is not» utt. Kuru no šiem tulkojumiem varētu uzskatīt par 'īsto,' 'pareizo,' 'patieso'? Vai atbildi sniegs oriģināls? Ideālas skaidrības vietā saskarsme ar oriģinālu nereti var dāstīt vēl dziļāku neziņu: rodas pārliecība, ka pareizi ir visi tulkojumi un ka nepareizu tulkojumu nemaz nav. Katrs pārcēlājs ir skatījis šo tekstu savām acīm, katrs ir ievērojis kaut kādus savus principus. Paliek vienīgi jautājums, vai tādus pašus nosacījumus ievēroja arī Parmenids? Patiesa neziņa iesākas ar oriģināltekstu.

4. Tu runāji tikai attiecībā uz Parmenida tekstiem...

M.V. Neesmu lietprātis sengrieķu filozofijā, bet liekas, ka minētais pieskaras arī filozofijas (u.c. jomu) kā teksta tulkošanas un pārcelšanas problemātikai kopumā, piem.: kā vispārīm ir iespējams tulkojums? vai atsevišķos gadījumos tulkojums nav vienlaicīgi arī jaunas tematikas radītājs (Εγώ ειμι ὁ ὄν, Ex. 3,14)? utt. Latvijā mēs atrodamies privilēģētā situācijā attiecībā pret latviešu domātāju tekstiem: arī viņi runāja un rakstīja latviešu (ne īpašā senlatviešu) valodā, kuru – ar zināmu piespiešanos – arī mēs spējam atrast. Mums nav nepieciešami tulki, un nav izslēgts pat teksta autentisks skatījums (rakstījumu senatnes iztrūkuma un salīdzinoši pietuvena konteksta un nozīmju dēļ), ko, starp citu, viennozīmīgi nevar apgalvot par mūsdienu Helladu. Sengrieķu filozofijas apcerētāji, tekstu izdevēji un vēl jo vairāk lasītāji šodienas Helladā attiecībā pret saviem antikajiem (un viduslaiku) filozofiskajiem priekšgājējiem atrodas gandrīz tādā pat stāvoklī, kā mēs: gan viņiem, gan mums ir nepieciešami tulki. Pastāv virkne pārlikumu jaungrieķu valodā (piem., īpaša antiko tekstu izdevumu sērija bilingvā – sengrieķu un jaungrieķu valodā) un oriģināltekstus saprot vairs tikai retais no grieķiem. Kā piemēru sniegšu jau atzīmētā Parmenida fragmenta tulkojumus jaungrieķu valodā: «...γιατὶ εἶναι τὸ εἶναι, | τὸ μὴδὲν ὅμως δὲν εἶναι...» un vēl «...ὕπαρχει ὄν, | μὴδὲν ὅμως δὲν ὑπάρχει...» utt.

Helladā antiko valodu skolās pasniedza līdz II Pasaules karam, iespējams, ka vēl dažus gadus kara laikā vai pēc tā beigām. Taču šobaltdien seno grieķu valodu skolās vairs nemāca (izņēmums ir retas privātskolas un īpaša specializācija universitātēs). Izglītības sistēma sastapās ar milzīgu sabiedrības pretestību. Visam par iemeslu bija izruna – t.s. 'itacisms' – un, atsevišķos gadījumos, arī nozīmju maiņa. Bez tam tika uzdots vienkāršs jautājums: "Kur es to likšu? kur izmantošu?"

5. Kā vienu no iemesliem, kāpēc Helladā sabiedrība iebilda pret sengrieķu valodas mācīšanu skolās, tu minēji atšķirības izrunā. Bet vai vispār xx gs. pēc I Pasaules kara skolu sistēmā nebija tendence uz klasiskās izglītības un antīko valodu izskaušanu?

M.V. Tas tiesa. Lai pieminam Latviju un sociāldemokrātus 1919. un 1920. gadā (lozungs «mēs jaunu pasauli sev celsim» skanēja 'dzelzs priekšvara' abās pusēs, tikai šo faktu reti atzīst). Tomēr jāņem vērā, ka Latvijā 20.-30. g. pastāvēja klasiskā izglītība, iespējams – pateicoties dažu atsevišķu cilvēku (L. Ausējs un A. Spekke) vai nelielas grupas sākotnējai 'kaprīzei,' kuru pēcāk pabalstīja arī dažas valsts institūcijas.

6. Es kādā grāmatā lasīju, ka antīkās valodas disciplinējot prātu?

M.V. Prātu var disciplinēt arī matemātika, loģika vai deju kursi; nav obligāti jāmacās kāda valoda. Piedevām, ar ko sliktāka ir, piem., latviešu valoda un gramatika? Apgalvojums tavā jautājumā ir patapināts no klasisko valodu un izglītības aizstāvju argumentācijas arsenāla. Jāsaka, ka šie pamatojumi ir bijuši vienveidīgi gan Latvijā, gan Vācijā utt. Viens no pirmajiem Latvijā šim jautājumam bija pievērsies Ludis Bērziņš savā rakstā *Vai latviešiem jāņem dalība pie klasiskās izglītības?*¹

7. Tomēr es vēlētos dzirdēt skaidru atbildi – vai pēc tavām domām klasiskā izglītība mūsdienu Latvijā ir nepieciešama?

M.V. Nepieciešamo 'lietu' skaits cilvēkam ir ļoti niecīgs: gaiss, ūdens, kāds pārtikas produkts, apģērba gabals, un tas arī būs viss. Kāds bezpajumtnieks Atēnās bija apmeties uz dzīvi netālu no manas mītnes. Visu sev nepieciešamo viņš (kā suns) vienmēr nesa sev līdzī: proti, nenesa neko, izņemot pats sevī! Stāstīja, ka viņš esot ļoti izglītots. Tajā pašā laikā ir valstis (valstu specializācija jau ir fakts), kurās iedzīvotāju vairākuma 'nepieciešamais' izglītības līmenis var nepārsniegt 3 klases: apkopējam, citur radīto un saražoto preču pārdevējam, tranzītpreču krāvējam utt. vairāk nevajag.

Nepiederu pie tiem cilvēkiem, kas spējīgi pateikt, kas tādai valstij kā Latvija ir vai būs un nav vai nebūs nepieciešams. Es nezinu. Tāpēc varu atbildēt vienīgi uz jautājumu: vai tas vēl ir iespējams? Mans redzējums ir ļoti reālistisks:

tas vairs nav iespējams. Mums vairs nav to, kas māca. Nepieciešamie skolotāji būtu 'jāizraksta,' piem., no Krievijas. Tur šis jautājums tika risināts savlaicīgi (t.s. 'atkusni' ieskaitot), un pastāv mācību iestādes, kurās klasiskās valodas sāk pasniegt jau no pirmajām klasēm. Domājot par Latviju, ir jāatgādājas jau pieminētais Luda Bērziņa raksts. Viņš pirmais Latvijā ir formulējis ideju par klasisko izglītību un valsts lomu tās uzturēšanā un attīstībā: «..pie mums,² ja kāds lielāks organisms, kā valsts vai kāda no lielajām kultūras tautām šīs studijas³ nesekmē, mēs⁴ no savas puses nespējam tās mākslīgi atdzīvināt.» Vairāk kā pēc simts gadiem jāatgādina šī vienkāršā patiesība un jākonstatē, ka valsts, kurā arī mēs esam spiesti uzturēties, izglītības jomā īsteno citas prioritātes, – ar to mums ir jārēķinās. Tas, protams, neizslēdz viena vai otra cilvēka, pat nelielas grupas individuālo ieinteresētību, atsevišķos gadījumos pat dziļu specializāciju (lielākoties gan pedagoģiskos, ne zinātniskos nolūkos), kas ir iedibinājusies un pilnveidojusies neatkarīgi no valsts idejiskās ievirzes un valdošās ideoloģijas; tā ir pārtapusi par privātu 'lietu,' līdzīgi piem., pokera spēlētāju klubam vai ticībai. Nav divi domu, šādai parādībai ir arī citas izpausmes: samazinās attiecīgi izglītotu cilvēku skaits, bet man grūti spriest, vai šāda rakstura sabiedrības diletantizācija ir pozitīvi vai negatīvi vērtējama ar valstij 'nepieciešamā' un 'vajadzīgā' mērāuklām.

Nedaudz cita situācija ir saistīta ar jaungrieķu valodu – te paveras tirgus, tūrisms, daudzveidīgu sakaru iespējas utt.

8. Un tomēr, redzot, ka Latvijā tāds sengrieķu valodas, filozofijas un kultūras entuziastu pulciņš vienmēr ir bijis un ir, neskatoties uz to, ka šāda nodarbe laiku pa laikam ir bijusi un ir privāta lieta, tāds antikās pasaules pazinēju loks droši vien Latvijā būs arī turpmāk. Jo vienmēr kādam uzplaiksnīs jautājums par pirmavotiem, lietu būtību un sākumu. Cik daudz šajā jomā Latvija ir atpazīstama pasaulē?

M.V. Šobaltdien atpazīstamība (viņpus personiskajiem sakariem) līdzinās nullei (to bieži var sacīt arī par valsti kā tādu): nav jau ko atpazīt. Protams, ir daži cerīgi izņēmumi: Latviju nereti atpazīst kā valsti, kurā ir viens no lielākajiem pašnāvību skaitiem; Latviju nereti sazmē kā valsti, kurā ir viens no zemākiem iedzīvotāju ieņēmuma līmeņiem; Latviju nereti sazmē kā valsti, kurā ir viens no straujākajiem bezpajumtnieku skaita pieauguma kāpumiem – mums neapšaubāmi ir ar ko lepoties, jo uzskaitīto nevarēja panākt neko nedarot. Bet par to kādā citā reizē.

Lielākā vai mazākā mērā esmu aprakstījis dažus latviešu izcelsmes vai Latvijas teritorijā dzīvojušos vienbūtņus, kuriem ir bijis kāds sakars ar antīko Helladu, tās filozofiju, literatūru un mākslu. Viņu vidū ir kāds īpatnis, kas bija un ir mazāk pazīstams Latvijā, bet vairāk – plašajā pasaulē. Tas ir Erihs⁵ Dīls, vācu izcelsmes zinību vīrs; dzimis Daugavpilī 1890. g. 25. 1., izglītību ieguvis Maskavā un Pēterburgā, bet pēc Latvijas neatkarības iegūšanas, 1922. g. vasarā atgriezās Latvijā, dzīvo Jelgavā, ir bijis LU pasniedzējs, skolotājs Jelgavas klasiskajā ģimnāzijā utt. Viņu vēl šodien var atpazīt kā tulkotāju (piem., Lūkiāns⁶), antīko tekstu izdevēju, pirmās un pagaidām vienīgās grieķu-latviešu vārdnīcas autoru.⁷ Viņš (u.c.) ir ņēmis dalību K. Preisendanca (*Preisendanz*) redakcijā iznākušās grāmatas *Papyri Graecae magicae* otrā sējuma sagatavošanā.⁸ Parasti gan piemin un atsaucas tikai uz pirmo izdevēju; dažreiz Dīlu (*Diehl*) no Latvijas sajauc ar Dīlu (*Diehl*) vai Dīlsu (*Diels*) no Vācijas (uzvārdu nominatīvs latviešu valodā ir līdzīgs: Dīls un Dīlss, savukārt abiem Dīliem vārdu sākumburti ir vienādi – ‘E’ – Erihs un Ernests⁹). Viņš ir vienīgais no Latvijas, kura raksti ir iekļauti pasaules

The City of Dionysos

A Study of Euripides' *Bakchai*

Valdis Leinieks

B. G. Teubner Stuttgart und Leipzig 1996

V. Leinieka grāmatas titullapa.

vāka – VALDIS LEINIEKS, *The City of Dionysos: A Study of Euripides' Bakchai*.¹⁰ Viņa spalvai pieder vēl dažas grāmatas: *The Plays of Sophokles*,¹¹ *Morphosyntax of the Homeric Greek Verb*¹² u.c., kā arī virkne rakstu. Viņš ir strādājis Nebraskas universitātē (es lietoju pagātnes formu, jo neesmu pārliecināts par to, vai Leinieka kgs šajā mācību iestādē darbojas vēl joprojām gadu skaita dēļ).¹³ Atpazīstamība pasaulē un pazīstamība Latvijā ne vienmēr iet roku rokā; arī izteiksmes valodai ir liela nozīme.

9. Pievērsīsimies atkal tavam ceļam uz Helladu. Tu pabeidzi vidusskolu un augstskolu, kur grieķu valodu nemācīja. Kā tu pārvarēji šo nezināšanas barjeru, vai tu uzsāki apgūt šo valodu pašmācības ceļā?

M.V. Barjeru pašmācības ceļā es vēl neesmu pārvarējis un, liekas, ka nekad nepārvarēšu; jāsaka, ka tā jo dienas, jo kļūst arvien lielāka: neziņa ir kļuvusi par nolemtību būt nezinošam. Iemesls sakņojas arī aplūkojamo tēmu izvēlē. Patlaban, darbojoties ar Parmenidu, būtu jāatbild it kā uz ļoti vienkāršiem jautājumiem, piem., kas ir esamība (lietoju pēdējos simts gados ierasto latviešu valodas vārdu)? Pirms tam bija cits vārds – ‘būšana,’ kas fiksēts rakstos vismaz kopš 1585. g. Diemžēl pozitīva saturiska atbilde uz jautājumu, kas bija pirms ‘būšanas’ nav iespējama; varbūtējie minējumi nav pārbaudāmi. Izdaudzina tajās Dainās vārds ‘būšana’ lietots vienu vienīgu reizi deminutīva formā, un ar ‘esamību’ tam nav nekāda sakara: «Panāksnieku meitiņām [var. – Meitiņām māsiņām] | Trim stūriemi petenīte [var. – Trim stūriemi būšana]..».¹⁴ Vēl dažas reizes likts lietā vārds ‘bijumiņš’ nozīmē, kuras varēja arī nebūt (‘gājumiņš’);¹⁵ ar to arī ir izsmelta noriseņa ‘būt’ atvasinājumu dainiskā pieredze. Skarba un radikāli antimetafiziska atskārta t.s. latviskās dainu filozofijas ‘esamības’ atspaidam.

10. Grieķu valodas, filozofijas, vēstures studiju gaitā tu neklātienē ar grāmatu starpniecību iztēlē bijī izstaigājis Grieķiju krustām šķērsām. Kad tev radās pirmā izdevība klātienē sastapties ar šo zemi?

M.V. Jāsaka, ka manas ‘studijas’ aprobežojās tikai ar dažu jautājumu apskati; arī patlaban, neatrodoties pasniedzēju saimē, manos pienākumos neietilpst zināt visu un runāt par visu.

Pirmo reizi Helladā biju nu jau pagājušajā gadsimtā. Kādas desmit dienas pavadīju Atēnās, apceļoju arī Peloponnēsu un Vidusgrieķiju. Kādā citā reizē biju Helladas ziemeļos, vietā, kuru dēvē par Maķedoniju, Trāķiju un Tesaliju. Jaunajā gadu simtenī man ir bijusi izdevība vairāk kā pusgadu dzīvot Atēnās.

Atēnu cietums.

Atēnas atrodas t.s. Atikas līdzenumā, ko ieslēdz vairāki kalni: Himēts (Ύμητός; augstākā virsotne apm. 1027 m), Pentelīks (Πεντελικόν; apm. 1110 m), Parnēts (Πάρνης; apm. 1413 m),¹⁶ Aigalejs (Αιγάλεως; apm. 468 m).¹⁷ Pilsētas mūsdienu teritorijā ir vairākas ievērojamas augstienes un klintis: Likabēts (Λυκαβητός; apm. 278 m),¹⁸ senā

tautas sapulču vieta un pēcpusdienas tērzētuve Pniksa (Πνύξ),¹⁹ blakus Mūsejs (Μουσειον) ar Filopapa pieminekli²⁰ un Atēnu cietumu tā pakājē, turpat netālu t.s. nimfu augstiene, un iepretim klints (156 m), uz kuras uzbūvēta viena no ievērojamākajām akropolēm²¹ antīkajā pasaulē, visupēc Areja kalns vai Areopags (Ἀρειόπαγος vai Ἄρειος πάγος)²² u.c.

Neuzskatu vairs sevi par tūristu šajā zemē, un mani pieredzējumi un informācija var diezgan būtiski atšķirties no tās, ko Latvijā dāsni piedāvā dažādi ekskursiju, statistikas un socioloģijas biroji. Atēnās varu darboties arī par gidu, jo zinu to, ko nezin un nav redzējis neviens ceļvedis no Latvijas.

11. Šī sastapšanās realitātē ar iztēloto, vai tas bija apstiprinājums tavām zināšanām, vai arī kāds pavisam cits pārdzīvojums?

M.V. Arī tas ir ļoti sarežģīts un īsā atbildē grūti aptverams jautājums... Šī zeme ir apvīta ar dažnedažādiem mītiem, teikām, nostāstiem, dažus no kuriem arī mēs lielākā vai mazākā apjomā iepazīstam jau kopš bērnības. Mēs dodamies uz šo zemi ar noteiktu priekšstatu nastu azotē. Sastapšanās var izraisīt sajūsmu un vilšanos (piem., latviešu periodikā pazīstamā formā: «tur, kur kādreiz bija..., tagad ir tikai...»). Vienu gan var pateikt puslīdz droši – Atēnas vēl nav visa Hellada; Atēnās to grūti saskatīt.

Vārdu 'Grieķija' mēs lietojam ne vienmēr vienā un tajā pašā nozīmē. Vai tas apzīmē to betona un armatūru krāvu, ar ko pieblīvētas Atēnas u.c. pilsētas, ciemati un ceļi visā Grieķijā? Varbūt tam ir kāds sakars ar Atēnu antīko vārdu paliekām Aiola ielā un akmeņos iekaltajām rakstu zīmēm tūristiem maz pazīstamajā Epigrafiiskajā muzejā (ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ)? Varbūt to, kas ir Hellada pietiekami spilgti – kādā XVIII vai XIX gs. gleznā Atēnu Pilsētas muzejā (ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ) – rāda mums arī tie divi trīs grieķi, kas no Olimpiskā Zeva tempļa drupām pie Hadriāna vārtiem veļ kolonnas atlūzu savas mājas izļodzītajiem pamatiem, nerūpēdamies par vēlāko gadsimtu iedomām saistībā ar kultūras mantojumu un tā saglabāšanu²³ Rasi Nacionālajā Vēstures muzejā (ΕΘΝΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ) – vecā parlamenta debašu zālē mēs spēsim saklausīt atbildi uz šo jautājumu vai saskatīt tā vērti kādā sendienu monētu kolekcijā Atēnu Numismātikas muzejā (ΤΟ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ), kas izvietojies vācu 'arheologa' H. Šlīmana (1822-1890) mājā,²⁴ vai, visupēc, Atēnu municipalitātes Tehnopolē (ΤΕΧΝΟΠΟΛΙΣ ΔΗΜΟΥ ΑΘΗΝΑΙΩΝ),²⁵ vērojot klepsidras maketu un izsverojot aiztecējušā ūdens daudzumu, savas iztaujāšanas atbildes gaidās pilnībā paļausimies uz

visu parādošo un visu apslēpjošo laiku?

Raugot mošejas jumta līganās aprises Partenona kolonnu ierāmī,²⁶ XVIII gs. pārtikuša atēnieša dzīvojamās mājas iekārtojumu Atēnu Pilsētas muzejā, sadzīves priekšmetu daļēji atpazīstamo (Krievijas un Ukrainas dienvidu) krāsu nīrbu abos Hellēņu tautas mākslas muzejos (ΜΟΥΣΕΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΙΚΗΣ

Nacionālā Vēstures muzeja ieejas biļete.

ΤΕΧΝΗΣ) vai IX gs. mūku alas Meteoras klintīs vēl pirms pazīstamo klosteru izveides, klausot grieķu tautasdziesmas ar iestarpinātiem vārdiem turku valodā, var uzdot līdzīgu jautājumu: vai mūsdienu grieķis savā mūsdienīgumā ir tas pats, kas ir cēlis Partenonu? Protams, šodienas grieķis savas iemācītības pēc nešaubīdamies teiks, ka viņa vecvec..tēvs ir to paveicis. Dzīvojot pusgadu šo varbūtējo cēlāju vidū, man ir radies īpats priekšstats: pat no formālās loģikas viedokļa vārdi 'Grieķija' un 'grieķis' ir pretrunīgi. Bet cilvēks nedzīvo no loģikas vien. Bija brīži, kad samanāmas kļuva ar kādu vienotu mērauklu neizskaidrojamas iezīmes pat Atēnās. Mēģiniet tās salūkot.

Katru dienu gāju garām kādai dārgai un izsmalcinātai konditorejai Veneti (BENETH), nepievērsdams tai lielu uzmanību. Manu ignoranci pārtrauca atsvaidzinoša ūdens šalts (situētos rajonos – kā piem. Kolonaki – Atēnās tas notiek it bieži, īpaši rīta stundās, kad savu saimnieku dzīvokļus sāk uzkopt istabenes no Taizemes vai Malaizijas un ar ūdeni skalo milzīgos balkonus). Piepacēlu acis un ieraudzīju saldumnīcas logo: "Εν ἀρχῇ ἦν.. Tālāk nelasīju, jo pazinu oriģinālu. Bet kādas saiknes saistīja šo pazīstamo izteikumu no

Veneti logo.

t.s. Jāņa evaņģelija ar austrumnieciski-grieķisko saldmī? Palūkojos vēl reizi un sadulbu: tas nebija Jānis, tas nebija arī Pēteris, tas bija – grieķis. Jāņa vietā ("Εν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, In. 1, 1; tradicionālā tulkojumā – «iesākumā bija vārds») grieķiski stāvēja rakstīts "Εν ἀρχῇ ἦν ὁ ἄρτος («iesākumā bija maize»; tiesa, rakstījumā, no senējā teksta viedokļa, bija dažas īpatības, piem.: ἦν vietā ἦν, bet tā kā jaungrieķi diakritiskām zīmēm tikpat kā nepievērs nekādu uzmanību, tad to varēja pat nievērot). Turpmāk es jo

bieži piestāju pie tirgotavas: šeit tiešām bija ar ko pakārumoties.

12. Bet, ja mēs tagad meklējam tās vietas, kas aprakstītas senajos tekstos, kaut vai leģendām apvīto Platona Akadēmiju. Kas no tā visa ir palicis un skatāms mūsdienās? Populāra ir arī Rafaēla freska *Atēnu skola* Vatikāna stancēs.

M.V. T.s. Platona Akadēmija atrodas, protams, uz Platona ielas. Bet neiesaku kāpt taksometrā un lūgt, lai jūs aizved uz Platona ielu, nenorādot attiecīgo rajonu Atēnās. Lieta tāda, ka Atēnās katrs sevi cienošs rajons ir apgādājies vismaz ar vienu Platona ielu. Cēlonis tam ir sekojošs: mūsdienu Atēnas ir konglomerāts, kas veidojies, laika gaitā iekļaujot sevī virkni t.s. priekšpilsētu, polisas robežām nepārtraukti paplašinoties (iespējams, ka tagadējie piejūras kūrorti Glifada, Vūla, Vūliagmene u.c. arī drīzumā būs Atēnas). Bet kā gan kāda Atēnu priekšpilsēta varētu pastāvēt bez Platona vārdā nosauktas ielas? Rezultātā mūsdienu Atēnās ir vairākas Platona ielas. Līdzīgi ir ar Aristoteli, Hērodotu u.c. Varbūt ka Hērodota (lasi – Irodota) iela varētu kādam būt pazīstama arī Latvijā, jo uz šīs ielas, rajonā, ko dēvē par Kolonaki, atrodas Latvijas vēstniecība ar tās burvīgo, bezmēra atsaucīgo un izpalīdzīgo trīspersonu latvisko sastāvu.

Kad es pirmo reizi ieradus Atēnās, es jau zināju, kura no Platona ielām man ir nepieciešama. Es tagad negribētu ieslīgt diskusijā par to, kas ir t.s. Platona Akadēmija; minēšu tikai kādu no kuriozitātēm: Diogens no Lāertas vēsta, ka Platons esot apbedīts Akadēmijā (*..ετάφη ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ*),²⁷ bet

Rafaēla 'Atēnu skola'.

Pausanijs –, ka netālu no Akadēmijas esot Platona kapakmens.²⁸ Kas ir tas, ko apzīmē vārds 'akadēmija'? Daži šobaltdien uzskata, ka tādas Platona Akadēmijas nemaz nav. Bet kā cilvēku varēja apglabāt Akadēmijā, kuras nav? Kā cilvēkam varēja būt kapakmens netālu no Akadēmijas, kuras nav? Tas pats Diogens, aprakstīdams Platona dzīvi pēc daudzajiem mācekļa gadiem

un ceļojumiem, atzīmē, ka viņš apmeties Akadēmijā un piebilst, ka tas esot gimnāsijs birzī aiz pilsētas sienām.²⁹ Arī vārds 'akadēmija' tiek lietots un izprasts dažādi. Iespējams, ka veselas paaudžu paaudzes ir iespaidojušās arī

no pazīstamās Rafaēla freskas, līdzīgi tam kā vēl šobaltdien atradīšies cilvēki, kuru priekšstati par atsevišķiem jautājumiem Latvijas vēsturē neizies ārpus E. Virzas poēmu *Hercogs Jēkabs* un *Karalis Nameitis* ierāmjiem.

Mūsdienu Atēnās ir vieta ar nosaukumu 'Platona Akadēmija'. Tā ir neliela, manuprāt nekultivētu, pajaunu olīvkoku birzs,³⁰ vietumis līdzīga skvēram, ar arheoloģisku izrakumu pēdām. Tie veikti kopš 1908. g. (vada P. Kastriotis); 1929. g. par P.Z. Aristofrona ziedotajiem līdzekļiem izpēti

'Akadēmija' mūsdienās.

turpināja D.G. Kūmaniotis un P. Kastriotis, to pārtrauca II Pasaules karš; no 1955. g. izrakumus vadīja D. Stavropūloss. Es nevaru iedziļināties detaļās, tomēr piebildīšu, ka netālu no minētā skvēra D. Stavropūloss 1963. g. atraka kādas lielas celtnes paliekas un, iespējams, steigā un saprotamā sajūsmā, atsaucoties uz Pausaniju (1,29,2), identificēja to ar t.s. Platona Akadēmiju. Diskusijas un strīdi par akadēmiju turpinās, taču nopietniem arheoloģiskiem izrakumiem un pētījumiem Atēnās (un Helladā) ir kāds vērā ņemams traucēklis. Sēžot uz soliņa t.s. Platona Akadēmijā un vērojot visur esošo suņu kiniskās draiskas, vārdiskā formā iegūla kāda sena izteikuma naiva parafrāze, proti: visus atēniešus pienāktos izdzīt no pilsētas (un rīkstēm pērt?), to nojaukt un attīrīt no betona un metāla dražu uzslāņojuma, bet atsārņoto vietu atdot arheoloģiem un suņiem.

13. Vai pašreizējā Grieķijas daba, apkārtnē – jūra, salas, kalni, tempļu paliekas nevedināja tevi uz domām par to, kas senajiem grieķiem izraisīja priekšstatus par viņu dieviem, kas vēl mūsu dienās ir dzīvi kā jēgpilni tēli un simboli? Vai Grieķijas apkārtnē ir vēl nojaušams kāds aizmetnis šādam pārdzīvojumam vai arī tas ir jau zudis un tagadnes cilvēkam netverams?

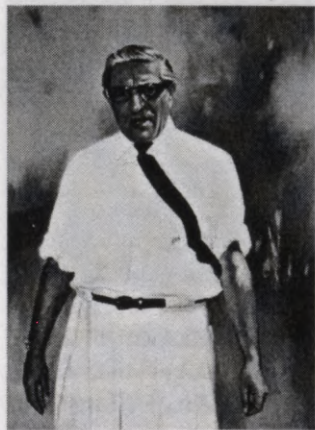
Apollona templis Delfos.

M.V. Man ir grūti seno grieķu vietā atbildēt uz jautājumu, kas viņos ir darinājis priekšstatus par dieviem; domāju, ka pietuveni sarežģīts tas varētu likties arī antikajiem cilvēkiem pašiem. Es varu atsaukties tikai uz saviem iespaidiem, piem., Delfos. Tā ir

bīstama vieta! Vismaz dažiem. Ar šo Helladas nostūri mums gribot negribot saistās vairāk vai mazāk dibināti ieskati. Mēs varam zināt vai uzzināt, ka šeit lūk ir sēdējusi pītija un kaut ko pusnesaprotamā balsi izkļiegusi. Lūk šeit ir atēniešu mantnīca un šeit – Apollona templis, bet tur augstāk – stadions utt. Tie varētu būt fakti. Bet Delfos nozīmīgi var izrādīties ne tikai fakti. Orākuls, kas tiek vēstīts Oidīpam, nav fakts. Staigājot pa Delfiem, pārņem dīvaina apjauta un ir neiespējami pateikt, vai tā izrosīta kaut kur lasītā vai piedomātā satura dēļ, vai tevi tas piemeklē īpatnējas klātesamības dēļ. To ir grūti ietvert vārdos un paskaidrot – šo acīmredzamo atskaidrotību: šeit kaut kam ir īstā vieta. Ne citur – tur lejā, bet šeit – tieši šeit, kur uzbūvēts templis, šeit, kur sēdējusi pītija – šeit kaut kam ir jābūt. Varbūt tā ir daba (lieki teikt, ka vieta, kas pazīstama kā Delfi, ir vienkārši pasakaina), Parnāsa kalns, vai kas cits – Apollons, varbūt manu iedomu un pieredzējumu postmodernisma mikslis, – ne par vienu neesmu droši pārliecināts – vienīgi nojausma neatstāj – te kaut kas ir. ‘Kaut kas’ ne vienmēr ir zināmais vai uzzināmais ‘lūk tas’.

14. Tagad tu varētu sīkāk pastāstīt par savu pēdējo uzturēšanos Grieķijā?

M.V. 2002. g. no janvāra sākuma vairāk kā pusgadu dzīvoju Atēnās pateicoties A.S. Onasis fonda (Ο ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΥΠΟΤΡΟΦΩΝ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΦΕΛΟΥΣ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Σ. ΩΝΑΣΗΣ; Alexander S. Onassis Public Benefit Foundation) grantam. Iespējams, ka jaunākai paaudzei A.S. Onasis vārds Latvijā būs svešs. Tāpēc atgādināšu, ka viņš bija vienas no lielākajām, kādu brīdi, liekas, pat

A.S. Onasis.

lielākās kuģu flotes īpašnieks pasaulē – cilvēks, kam nauda nekad neradīja problēmas – nauda un sievietes. Pazīstamākās bija viņa attiecības ar Mariju Kallasu (īst. v. – Kalogeropūlosa; daži dziedātājas skatuves tērpi un atsevišķas personiskās mantas skatāmas Hellēņu teātra studiju muzejā un centrā {ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ}³¹) un precības ar Dž. Kenedija atraitni Žaklīnu. Uz viņa jahtas pastāvīgs ‘viesis’ bija V. Čērčils.

Šis vīrs, ne brīdi nešaubīdamies par savu grieķiskumu, dzīves norietā uzrakstīja testamentu, kurā zināmu daļu līdzekļu novēlēja

Helladas uzplaukumam, tās kultūras pieminekļu saglabāšanai, zinātnes un mūsdienu mākslas attīstībai. Pamatojoties uz šo testamentu tika izveidots Onasis fonds, kura galvenā mītne Atēnās atrodas pretī slavenajiem Hadriāna vārtiem, t.i. pie Dionīsija Areopagīta ielas.

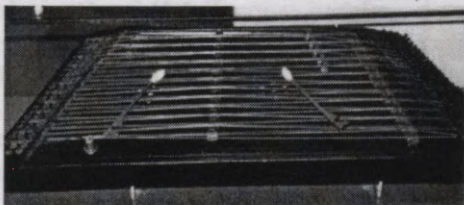
A.S. Onasis fonda logo.

15. Ko jaunu un pārsteidzošu tu atkal sev atklāji šajā laika posmā dzīvojot Atēnās?

M.V. Es īsumā pastāstīšu par dažiem jauniem iespaidiem un lietām, par kurām es, iespējams, šo to biju lasījis, tomēr tiešami pieredzētais nereti atšķiras no grāmatu lapušu burtiskuma.

Viens no šiem iespaidiem ir saistīts ar grieķu mūziku, ar grieķu tautas mūziku. Man palaimējās: grantu Onasis fondā bija saņēmis arī kāds Ukrainas muzikologs, kas nodarbojas ar grieķu mūzikas pētniecību. No viņa un no daudzām grieķu mūzikai veltītām grāmatām, piem., *Senhellēņu mūzikas enciklopēdijas* (ΕΝΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ), kas izdota Atēnās, es uzzināju ne vienu vien līdz šim man nezināmu grieķu mūzikas īpatnību, savukārt mazāk pazīstamajā Hellēņu tautas mūzikas instrumentu muzejā, Etnomuzikoloģijas centrā (ΜΟΥΣΕΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΛΑΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ, ΚΕΝΤΡΟ ΕΘΝΟΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΑ) skatīju un klausīju vēl neredzētu instrumentu simtus (muzejā ir apm. 1200 instrumentu sākot ar XVIII gs.). Latvijā patapinātājās vietējā iespieduma enciklopēdijās par grieķu mūziku neko sakarīgu atrast nevarēsim (par speciālo literatūru latviešu valodā labāk vispār nebilst ne vārda). Iespējams, ka izdosies pārskrīšus noskaidrot, kas ir auls, barbits, forminga, kimbals, kitara, krotals, lira, salpinga, sīringa, timpans, trihords utt., bet attiecībā uz Jauno laiku grieķu mūzikas instrumentiem un mūziku pašu jāsamierinās būs ar bezvārdību.

Kas tad ir nezināms mūzikā, grieķu mūzikā? Daudzi cilvēki būs kaut

Ienācējs no Turcijas: sandūri; tā burvīgās skaņas vasarā ik vakaru varēja klausīt netālu no akropole.

reizi mūžā redzējuši notis, iespējams, pat vairākus notācijas veidus, un ar labu skolotāju piepalīdzību ielāgojuši, ka tas, kas rakstīts uz papīra, papirusa vai iecirsts akmenī, tiek arī izpildīts. Tā tas ir, bet ne visur vienmēr. Grieķu mūzikas pier-

akstu varētu pielīdzināt to tautu rakstībai, kuras, piem., nelieto patskaņus. Protī, arī grieķu mūzikas pieraksts ir daļējs. Nošu rakstā tiek iekļauta tikai pamattēma, bet t.s. bezzīmju daļa rod savu izteiksmi pateicoties izpildītāja apdāvinātībai, virtuozitātei, pieredzei un... tradīcijas apguvei. Tradīciju nodod tieši – skolotājs skolniekam. Cik tālu sniedzas šāda tradīcija, cik tā ir sena – tas, liekas, ir neatrisināms jautājums: nav acu (vai pareizāk – ausu) liecinieku. Tomēr ir vērā ņemamas paralēles uzskatos par t.s. ‘nerakstīto’ vai ‘nepierakstīto’ filozofiju, par ‘nerakstīti pierakstītām’ norādēm uz darbību sengrieķu lugās, t.i., atsevišķiem vārdiem ar paralēlu literārai tehnisku nozīmi un piederīgu horeografiju.

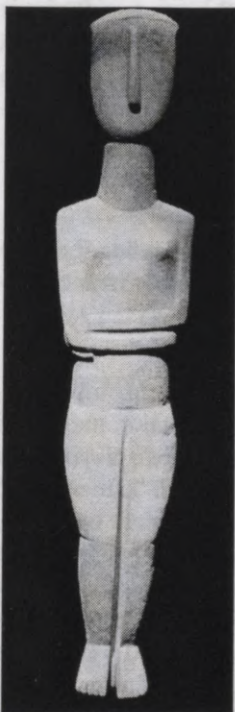
Otrs jaunais iespaids ir saistīts ar to, ko apzīmē ar vārdiem ‘kikladu’ vai ‘kikladiskā’ māksla un kultūra. Atrodies Latvijā, būs grūti noskaidrot šo vārdu saturu un aplūkot dažus materiālos iemiesojumus. Iespējams, ka pats nosaukums ‘kikladu’ vai ‘kikladiskā’ māksla neko neizteiks cilvēkiem, kas par to nav īpaši interesējušies...

16. Tieši tā laikam ir, tāpēc pastāsti sīkāk, ko tu uzzināji.

M.V. Kiklades (Κυκλάδες) ir salu grupa, kas sākas aptuveni 100 km no Krētas uz ziemeļaustrumiem sākot ar Tēras (Θήρα, agrāk saukta arī par Καλλίστη) salu, kura mūsdienās tūristiem domātos prospektos un kartēs tiek vēl apzīmēta ar vārdu ‘Santorini’. Šo salu apvij vairāki zinātnieku izteikti minējumi un hipotēzes. Uz salas ir fiksējamas sena vulkāniska izvirduma pēdas (uzskata, ka tas noticis apt. xv gs. p.m.ē.), un sala (šobaltdien pareizāk būtu teikt – salu grupa: Tēra vai Santorini, Tērāsija u.c. nelielas saliņas) pati mūsdienās atgādina pakavveida izliekumu, kura vidienē acīmredzot ir bijis aktīvā vulkāna epicentrs. 1939. g. grieķu zinātnieks S. Marinatoss žurnālā *Antiquity* publicēja savus pieņēmumus: vulkāniskās katastrofas rezultātā jūrā izveidojies triecienvilnis esot viens no galvenajiem cēloņiem it kā pēkšņai t.s. Mīnoja kultūras (ar galveno centru Krētā) izzušanai. Ir izteikti arī citi minējumi, piem., ka tas, ko Platons ir rakstījis par t.s. Atlantiidu ir Tēras vulkāniskās katastrofas mnēmatisks atpēdas (neskatoties pat uz hronoloģiskām nesakritībām un norādi, ka tā, pretēji Tērai vai Krētai, atrodas aiz t.s. ‘Hērakla stabiem,’ t.i., viņpus Gibraltāra). Par vulkānu un izvirdumu nevienam šaubas nerodas: sala ir piedzīvojusi milzīgu katastrofu (krātera lielums ir amp. 82 km²).

Kikladu arhipelāgā ietilpst vairāk kā 200 salu: Naksa (Νάξος), Andra (~Av-

δρος), Para (Πάρος), Tēna (Τήνος), Mēla (Μήλος), Keosa (Κέως), Amorga (Ἄμοργος) utt. Kikladu kultūra, no dažu periodizāciju viedokļa, tiek uzskatīta par nākamo ievērojamāko kultūru pēc t.s. arhaiskās kultūras, kuras tipisks Vidusjūras baseina piemērs ir tā dēvētā Maltas vai Melites (Μελίτη) 'Afrodīte'. Neatceros, ka būtu redzējis nosaukumu 'kikladu kultūra' vai 'kikladu māksla' kādā no latviešu valodā izdotajām t.s. kultūras vēstures mācību grāmatām. Kikladiskos eksponātus Atēnās var skatīt Nacionālajā Arheoloģijas muzejā

(ΕΘΝΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ),³² N.P. Gūlandri fonda Kikladu mākslas muzejā (ΙΔΡΥΜΑ ΝΙΚΟΛΑΟΥ Π. ΓΟΥΛΑΝΔΡΗ, ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΥΚΛΑΔΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ),³³ Paula un Aleksandras Kanellopūlosu muzejā (ΜΟΥΣΕΙΟ ΠΑΥΛΟΥ ΚΑΙ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΣ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ)³⁴ u.c.

17. Kad kikladu kultūra parādījās?

M.V. Manā rīcībā ir vairākas periodizācijas – saskaņā ar vienu no tām apm. pirms 3500 g.

Trešais jaunais iespaids Helladā saistās ar teātri. Es, tiesa, negāju vērties mūsdienu grieķu lugās; saturiski tās mani maz interesē, izņemot 'kūklas,' t.i., lelles (leļļu teātri). Lūkojos pēc klasikas, un man izdevās noskatīties tās pašas lugas, kas kādreiz tika uzvestas arī Latvijā, Dailes teātrī ar U. Pūcīti galvenajā lomā, proti: Sofokla *Valdnieks Oidips* un *Oidips Kolonā*. Šos divus uzvedumus – grieķu un latviešu – atdala paliela (lai neteiktu – nepārvarama) plaisa.

Helladā ir divas ievērojamas antikās skatītavas, kur arī mūsdienās vasarās notiek teātra izrādes un koncerti: Epidaurā (Ἐπίδαυρος), t.i., Peloponnēsā (2002. g. teātra izrādes no 28. vi-31. viii un koncerti no 5. vii-27. vii) un Atēnās akropole pakājē t.s. Hēroda Atika odeionā (no 31. v-28. ix), kurā šim nolūkam ir atjaunotas visas sēdvietas un veikta konservācija (cerams, ka bez Partenona kolonnu un akmens bloku ar svina pārklāto metāla saistskavu atjaunošanas un pārkaldināšanas bēdīgi izdaudzīnātās pieredzes). Pēdējais grieķu jaunievedums šajā teātrī manī izrosīja saprotošu smīnu: tas saistās ar mobilo telefonu signālu bloķētāju uzstādīšanu. Cilvēki var būt aizmāršīgi – arī Helladā, bet grieķis nekad neaizmirsīs sevi – arī Helladā.

Kikladu salu darinājums.

Atēnās Hēroda Atika odeionā lielāka uzmanība tiek veltīta muzikāliem priekšnesumiem, savukārt Epidaurā – vairāk tiek izrādītas antikās lugas (Aishils, Sofokls, Eurīpids, Aristofans). Diemžēl biļetes ir diezgan dārgas, bet manis redzētais apliecināja, ka tas tiešām to arī maksā. Acīmredzot

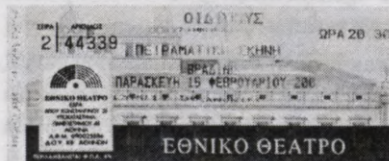

Teātris Epidaurā.

nepietiek ar to, ka aktierim ir licies, ka viņš uzvedumā atdevis sevi visu; ir nepieciešams vēl kāds nieks – arī skatītāja pārliecība par to. Rīgā pie tādas var nonākt reti. Teātris Helladā tiek uzskatīts par kaut ko īpašu; tam piemīt dzīves scēniskās nepietiekamības grieķiem tik nepieciešamais kompensācijas efekts.

18. Kā grieķi skatās klasiskā teātra izrādēs? Vai starp izpildītājiem un skatītājiem nodibinās kāda saikne, kā dažkārt tas notiek labās izrādēs Latvijas teātros?

M.V. Grieķi klasiskā teātra izrādēs skatās klasiski: ar acīm un ausīm, lietojot vienu vārdu, es teiktu – ar sirdi. Tāpēc, atklāti runājot, man grūti noprast, ko nozīmē vārdi ‘saikne starp izpildītāju un skatītāju’. Nojausu, ka zemtekstā, acīmredzot, varētu būt iestarpināts tāds vārds kā ‘kamerteātris’ u.c. Esmu bijis šādā ‘kamerteātrī’ ar daudziem tūkstošiem vietu un saikni, sēžot Epidauras skatītavas pēdējā, t.i., pašā augšējā rindā, biju spējīgs apjaust tikai kā pašu priekšnesumu: neko citu, lieku, nepiesaucot. Ja priekšnesums

Nacionālā teātra biļete.

pats vēl jāpapildina ar īpašām saiknēm, tad, manuprāt, ar spēju veidot šos priekšnesumus, ar to saturu, valodu un aktieriem kaut kas nav kārtībā. Kazi vai saiknes nav tipiski mūsdienu problēma?

Sofoklu skatījos Nacionālajā teātrī (ΕΘΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ), kur to izrādīja uz... mālsarkanās Atēnu zemes. Starpbrīdī pasniedza vīnu (bez papildus samaksas). Pieradums pie latviešu teātrī izteikto vārdu nomācošās izgaišanas izplatījumā starp aktieri un skatītāju, pat kļiedzienā atpazīstamā veidā nesasniedzot varbūtējo klausītāju ausis, tika iznīcināts dažos mirkļos. Varēja saklausīt ne tikai vārdus un zilbes, bet pat kailo rudnetīro kāju spertos soļus.

Acīmredzot, kā viens, tā otrs bija svarīgi: zilbes tecēja līdztekus soļiem. Tulkojumos minētais aspekts tiek apzīmēts ar oriģinālam formas ziņā līdzīgu vārdu 'koris,' bet saturs ir atšķirīgs. Valodiski esam pieraduši, piem., pie 'kora Ave Sol' vai 'ārijas un kora *Casta Diva* no V. Bellīni operas *Norma*'.³⁵ Krievu valodā, bet ne antīko lugu tulkojumos, tiek lietots piederīgāks vārds – *хоровод*. Tas dod iespēju 'korī' saskatīt ne tikai 'kori'.

Līdzīgi kā grieķu mūzika, arī senlugu teksts, tajā skaitā arī koru partijas šodienas lasītājam var atklāties tikai vienā dimensijā. Otrai pusei ir tradīcijā slēptas pasaknes. Atsevišķi vārdi tekstā vienlaicīgi var ietvert sevī attiecīgās frāzes literāro saturu un būt tehnisks termins, piem., kalpot par norādi, ka lūk, šajā vietā runātie vārdi ir jāuztver kā zvērests un jāveic zvērestam piederīgas darbības. Jādomā, ka sendienu skatītājs un lasītājs pazina šos vārdus vai vismaz atpazīna darbību; mūsdienās ir vajadzīgi komentāri un režisori, kas līdztekus '-ismu' simtiem pazītu arī tradīciju.

Lepns par šādu savu atklājumu devos mājup no Oidipa pa naksnīgajām Atēnām vēl nenojauzdams, ka mana iecildība pēc dažām dienām pagaisīs straujāk par cepto Lieldienu jēru smaržu Atēnu jūrmalā. Izrādījās, ka šādas un līdzīgas atziņas jau tika pārcilātas vismaz gadus divdesmit. Šajā jautājumā nebiju sekojis tradīcijai.

19. Vai pieminētā tradīcija vēl turpinās?

M.V. Uzskata, ka 'kaut kas,' turpinās. Iespējams, ka tā tomēr nav antīkā tradīcija tīrradņa veidā. Bet arī pēdējo ir iespējams apšaubīt. Tad, kad minētā tradīcija pārtrūka, lugu manuskriptos parādījās marginālījas arī ar attiecīgo darbību aprakstiem. Cik lielā mērā tie ir adekvāti antīkajam nepierakstītajam oriģinālam, grūti spriest. Ir jomas, kurās ikvienu apgalvojumu pavada pretējs apgalvojums.

20. Bet vai šāda tradīcija nav tik lokāla un tāla, ka kļūst citiem grūti saprotama? Tāpēc arī citu tautu režisori interpretē grieķu klasiku atbilstoši sava nacionālā teātra tradīcijām vai teātra vietējo skolu mainīgām ietekmēm?

M.V. Nacionālā teātra vai teātra (līdzīgi kā nacionālās filozofijas vai filozofijas)? Tad, kad es biju grieķu teātrī, ar manu, iespējams, t.s. latvisko mentalitāti nekas nenotika! Es neizskrēju ārā galvu saķēris un nekliezu: "Es to nevaru izturēt, es to nespēju skatīties!" Es tur paliku un apjautu, ka tas

nebūt nav 'kaut kas' tāds, kas būtu man pretējs. Man, gluži otrādi, – tas patika un likās savs. Cita lieta – vai par savu to var uzlūkot arī režisori Latvijā?

Vai *Skroderdienas Silmačos* un *Valdnieks Oidips* ir uzvedamas ar viena un tā paša '-isma' piepalīdzību, kāda lokāla nacionāla teātra tradīcijā? Protams – ir. Bet vai Sofokla *Oidipam* Latvijā nav pieķēpis *Skroderdienu* Bebenes pīpes smārds?

Antīko lugu interpretācijās ir jāsaduras ar izpildāmām un neizpildāmām lietām. Ir iespējams atveidot apģērbu, atsevišķus sadzīves priekšmetus, matu sakārtojumu utt. Bet ko iesākt ar it kā saistošajām maskām, ko iesākt ar valodu (tulkoto lugas tekstu). Laikā, kad aktieris runā, 'koris' mīņā ('dejo') kādus soļus, kas atbilst aktiera sacīto vārdu un frāžu ritmam. Tulkotā tekstā 'koris' labākajā gadījumā mēs 'tulkotus' soļus, jo tieši valodas ritms ir tas, kas nosaka varbūtējo horeografiju: arī tā būs 'tulkota'. Lieki piebilst, ka 'korim' savās partijās būtu ne tikai 'jādejo,' bet arī 'jādzied'. Tās ir neizpildāmas lietas; to potenciālie īstenotāji būtu kongeniāli Sofoklam. Tomēr ikreiz var prasīt izpildīt izpildāmo.

Hēroda Atika odeions Atēnās.

21. Vērojot Atēnu dzīves ritumu, kas no redzētā tevi pārsteidza visvairāk tieši filozofiskās atklāsmes ziņā?

M.V. Tie ir... Atēnu suņi! Tā varētu būt atsevišķa tēma. Es esmu slinks un kūtrs rakstītājs, tomēr tālā nākotnē gribētu uzskrīvēt par to kādu eseju. Uzrakstīt to tādā veidā, ka lasītājam būtu grūti izšķirt, par ko katrā atsevišķā gadījumā tiek runāts – par suņiem vai par kiniķiem, jo Atēnu suņi ir kiniski, un kiniķi – suniski. Es to nedaudz paskaidrošu: ir pazīstamas diskusijas un strīdi par to, kā veidojies vārds 'kiniķis' (ὁ κινικός), un vai tam ir vai nav saistība, piem., ar vārdu 'suns' (κύων, *gen.* κυνός). Savu vērojumu atspaidā esmu pārliecināts, ka kiniķis visupirms ir bijis dziļi sunisks radījums (liekas, ka precīzāku apzīmējumu būtu grūti piemeklēt).

Tas, ko mēs³⁶ dēvējam par klaiņojošiem suņiem ir Atēnu (un Helladas) īpatnība, kura, kā liekas, pastāv kopš antīkiem laikiem.³⁷ Atēnās pašās vienmēr ir bijuši klaiņojoši suņi un, rādās, ka vienmēr arī būs (Atēnas bez suņiem nebūs Atēnas). Arī cilvēku attieksme pret šiem suņiem ir īpata. Es pastāstīšu kādu piemēru.

Tas atgadījās pašā Atēnu centrā kādus pārsimts metrus no parlamenta,

iepretī Benaki muzejam (ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΜΠΙΕΝΑΚΗ).³⁸ Lieki piebilst, ka Atēnu klaiņojošais suns nevar ciest mājas lutekli. Tas šajā suniskajā dzīvē ir pats par sevi saprotams. Nav pat jāiejūtas suņa veidolā, lai izdzīvotu nepatiku, redzot cēli slājam 'kaklasaitē' smalki iesmaržotu un sasukātu, labi nobarotu četrkājainu radījumu, kurš pat pēc īsta suņa neizskatās. Abas puses, sasveicinoties, nevilto tā pašcienā atņirgs zobus. Tā tas notika arī šajā reizē. Suns un suņa saimnieks – abi melnā – pieļāva liktenīgu kļūdu: savstarpējos uzmodinājumos apliecinot un aizstāvot savas civilizācijas dāvatās tiesības, sunim piesitās saimnieka, bet saimniekam – suņa dūša. Garāmģājēju reakcija bija zibenīga. Kiniskā drosā viņi metās virsū saimniekam un nepievērsdami uzmanību otrai nobarotajai pusei, rokas vicinādami, patrieca abus melnā. Aizskārt klaida suni Atēnās ir lielāks 'grēks' kā neklimstošu cilvēku.

Atēnu ielās es pamanīju izvietotus dažāda izmēra traukus, piem., ar kauliem, ar kartupeļiem, ar suņu barību utt. Iesākumā nesapratu kas tas ir un kāpēc tas ir nolikts dažreiz pat traucējot gājējus. Pēcāk atjautu – tas viss ir suņiem. Suņiem, liekas, ir izveidotas arī gājēju pārejas... Rets suns Atēnās pāries vai pārskries ielu kur pagadās; vairākums izmantos gājēju pārejas un zaļo gaismu: dzīvībai tas ir mazāk bīstami. Stāsta, ka suņi krāsas neatšķirot. Bet viņi vismaz redz to, kad pāri ielai dodas cilvēks, un līdz tam pāreju šķērsos arī suņi. Pirmo reizi, kad to ieraudzīju, neticēju savām acīm. Pēc tam pieradu.

Atēnu klejoņi ir pašlepnī, ne par matu mazāk kā līdzcilvēki pilsētā vai Helladā kopumā. Katram klaiņojošam sunim ir sava teritorija, sava valstība, kas prasa aprūpi un modrību. Viņa uzvedība, protams, var būt bailīga un neuzticīga. Daudztautu polisā izpratnes ielabošanai lieto arī nūju, vismaz tad, kad vietējie neredz. Un tomēr, paskatoties uz šo klaidoņu ir skaidrs, ka tas ir ne tikai suns, kas lūdzošām acīm ieiedams ēstuvē vai stāvēdams pie tās durvīm, noproto ļaunas mēra mēru. Viņš var atļauties to, ko nevar atļauties neviens Atēnu iedzīvotājs, neviens tūrists Helladā. Suns var, piem., nokārtot savas vajadzības pie Partenona kolonnām, ko es nevaru atļauties izdarīt pie Brīvības pieminekļa: manu suniskumu neviens kiniski nesapratīs. Tāpēc vērojot brīvsuni pie Partenona, sagribējas vismaz reizi pabūt suņa ādā, pieskriet pie Brīvības pieminekļa, pacelt kāju un... Kiniņu tekstos un viņu dzīvesceļu pārstāstos var rast patiesi suniskas paralēles. Atcerēsimies kaut vai Maķedonijas Aleksandru un Diogenu ar viņam piedēvēto vēlmi netraucēti gozēties saulītē un būt neaizēnotam.³⁹ Izteikt šādu prasījumu, adresētu 'pasaules' valdniekam, nevar cilvēcisku pieredzējumu, cilvēcisku normu un nereti bezjēdzīgu pieņēmumu savažots cilvēks, to var atļauties

vienīgi suniska cilvēkradība. Piemiņas zīmes abstraktai brīvībai sevī dažreiz tiek nomainītas ar atgādu par suņiem: katrā no mums var atrasties vieta kaut kam suniskam.

22. Mēs esam atgriezušies pie filozofijas. Vai varam runāt par sengrieķu filozofisko tradīciju mūsdienu Grieķijā?

M.V. Tavi jautājumi kļūst arvien nelādzīgāki un grūtāk atbildami. Minēju jau, ka ir grūti nešaubīgi teikt par grieķu teātra tradīciju, cik lielā mērā tā pārmantota un cik pārveidota līdz mūsdienām. Es varu tikai hipotētiski pieņemt: tas tā varētu būt vai otrādi. To nav iespējams pārbaudīt: skatot olīvu ievākšanas ainas uz antīkajām vāzēm un salīdzinot tās ar redzēto olīvkoku stādījumos kādā ciematā mūsdienu Helladā, var secināt, ka ražas novākšanas tradīcija nav mainījusies. Bet sakarības saistībā ar teātri nedaudz atšķiras no pietuvenām lauku apsaimniekošanā. Vienlīdz grūti spriest arī par mūsdienu grieķu filozofiju, ja vien par filozofiju kā tādu neuzskata atbilstošu kursu pasniegšanu dažādās mācību iestādēs, priekšlasījumu un tml. lasāmvielas publikācijas. Es drīzāk varētu runāt par grieķu pētījumiem sakarā ar kaut ko bijušu: te viņi ir grafomāni. Šādā jautājuma vērsumā vēl reizi ieskanas patēma par to, kas tad ir mūsdienu Grieķija un kas – mūsdienu grieķis. Es teikšu atklāti un strikti: tas ir cilvēks, kas pastāv un darbojas uz kaut kā rēķina. Un šis 'kaut kas' ir tas, ko mēs un viņi, liekas ne vienmēr tāpatīgās nozīmēs, domājamos esam antīkā Hellada. Varbūt tas ir vēl neapzināts guvums Latvijai, ka mums nav sava Partenona,⁴⁰ savas Heopsa piramīdas: zem šādas smagmes ir grūti radīt ko jaunu.⁴¹

23. Bet varbūt tieši šīs tautas ievērojamā pagātne, tās nozīmīgums un piepildījums, kā arī filozofija ir tas, kas sniedz mūsdienu grieķim iedvesmu dzīvot, drošuma un nozīmīguma sajūtu pasaulē.

M.V. Pietiekami nešaubīgi var sacīt, ka ikviens mūsdienu grieķis lepojas ar pagātni. Vai tā ir arī viņa (piederības nozīmē) pagātne neatkarīgi no tā, kas par to tiek sacīts un domāts, kā tā tiek izjusta un piedzīvota – tas ir cits jautājums. Viņi ir pašapzinīgi un lepni. Daļēji minētais lepnums un tautiskā pašapziņa tiek ieaudzināti, iemācīti; tam tiek tērēti miljoni sākot ar agru bērnību (dažās valstīs pretēji tam tiek radīti piepucēta 'tēla' institūti par bērnību nedomājot). Minēšu dažus piemērus.

Nacionālajā Neatkarības dienā (25. III) Atēnu ielās klabēja apkaltās koka kurpes ne tikai armijnieku kājām liekot uzsvarus uz soļa 'takts' pirmās daļas; tās jucekli klubināja akcentus bērnu kājēlēm drasējot pa Atēnu gatvju akmens plāksnēm. Nacionālajos tērpos bija tērpti nebūt ne visi bērni, bet skatāmais staltais paraugs varēja rosināt līdzināties ne tikai apģērbā. Senā jaunlaiku paradigma iesavināja dalības alkas.

Ikvienu grieķu skolnieka saistošs uzdevums ir apmeklēt ne tikai savai dzīvesvietai tuvāko arheoloģisko izrakumu vietu, bet arī Nacionālo Arheoloģijas muzeju Atēnās. Bērni no visām Grieķijas prefektūrām muzejā

Grieķu meitene tautastērpā.

ir katru dienu – no rīta līdz vakaram. Viņi ir visur – Atēnu akropolē, antikajā agorā, Mūsejā utt. Pat dārgākajā Atēnu muzejā – Benaki – izglītības iestādēm ir īpaša programma. Ievadišanu pagātnē, kura turpmāk tiks uzskatīta par savu pagātņi, sekmē valsts un uzlūko to par vienu no saviem primārajiem mērķiem.

Atēnās ir skatāmi vairāki televīzijas kanāli, kuri savā raidlaikā nereti nodarbojas ar to, ko varētu nosaukt par grieķiskuma izplatīšanu, par iepazīstināšanu ar grieķu kultūru. Ikvienam interesentam tiek dota iespēja iezināt Helladu neizejot no savas mītnes. Tiek izmantoti tādām mediju kompānijām kā *National Geography*, *Discovery* u.c. domātie darbi, kas stāsta par Grieķiju, tās cilvēkiem, dabu, vēsturi,

Grieķu zēns tautastērpā ar īpatu piederumu labajā rokā.

arheoloģiju, seno mākslu utt. (piem. par tādiem eksotiskiem retumiem kā safrāna iegūšanu un apstrādi, kas nav mainījusies kopš antikajiem laikiem, par piramīdām senajā Helladā u.c.). Tas vēl nav viss. Ik pa divām trijām dienām ar pieminēto kanālu starpniecību tiek mācīta sengrieķu filozofija, medicīna, aplūkoti paši 'svaigākie' atklājumi un hipotēzes arheoloģijā, tehnisko u.c. zinātņu jomā utt., mācīta jaungrieķu valoda, anotētas nule dienasgaismu ieraudzījušās zinātniskās un populārzinātniskās grāmatas, kuru nav mazums un kuras lielākoties ir vietējas izcelsmes. Lielumis tās ir tiešraides un skatītājiem ir iespēja uzdot jautājumus. Visas minētās pārraides rit bez reklāmu pseudoinformatīvā un, kā mēdz

iestāstīt, finansiāli nodrošinošā malka.

24. Bet kā savienojama tautas vēstures, t.s. pagāniskās vēstures glorificēšana ar kristīgo pasaules uzskatu, ar valdošo reliģiju valstī – grieķu ortodoksālo baznīcu.

M.V. Šajā punktā grieķis līdzinās latvietim, abi ir vienlīdz pretrunīgi: «Tikai pēc pusnakts norima dejotāju prieks, ko gadu simteņiem cauri nebij varējušas izkļiedēt kanceles runas un nomākt vergu laiki. Tas dzīvoja viņos kā teiksmains briedis mežu biežumā, lai reizi par gadu, izskriedams klajumā, satrauktu visus ar savu brēcieni. Un tie bij tie paši ļaudis, kas svētdienās sūdzēja savus grēkus, altāra priekšā iedami uz ceļiem. Bet dažreiz notiekas, ka cilvēks, patiesā saskaņā dzīvodams ar pieņemtiem uzskatiem, pēkšņi sāk iet gluži savdabīgas gaitas, sadzirdis kaut kur senā Dieva aicinājumu.»⁴² Šo citātu es atcerējos, klausīdamies grieķu tautas dziesmu koncertu Grāmatu stojas aitrījā (ΑΙΘΡΙΟ ΤΗΣ ΣΤΟΑΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ)⁴³ un vērodams, kā grieķi, koncertam 'iekarsot,' nespēja dziesmas ritumā (piem., Kikladu Να σ' αγαπώ ίντα 'θελα) neietelpt sen ieaudināto kāju pinumu. Viņi spēra tos pašus soļus, kurus bija spēruši gadsimtiem ilgi un likās, ka ne viņi šeit dejo, bet, galvu atmetis un matus izlaidis, dien pats tautas daimons.

Arī reakcija uz šo pretrunīgumu ir līdzīga. Citēšu vēl vienu fragmentu, kas interesants ar mēģinājumu vārdos apvienot, kā varētu likties, neiespējamās lietas – antīko mantojumu, senhellēņu kultūru un grieķu ortodoksālo baznīcu: «...*It becomes imperative that we revitalize and further develop our theological and educational centers, like our Holy Cross School of Theology and our Hellenic College so that they could increase to their most and best their educational dynamism and become brilliant centers of cultivation and promotion of the values of the Orthodox faith and the Greek paideia and culture*».⁴⁴

Jautājumu par savienojamību nūdien netaisos risināt: arī šo atbildi es nezinu. Izteiktais vārdu daudzums ne vienmēr būs lietas izpratnes un problēmas risinājuma rādītājs. Komponentu virknē piedāvātajā tekstā – ortodoksālā ticība, hellēņu *paideia* un kultūra – sevišķu uzmanību var piesaistīt pirmā sastāvdaļa, proti, tieši tas, kas nepārprotami ir izmainījies kopš antīkajiem laikiem. Vieni dievi aizgāja, citi atnāca. Kādēļ? Tas man nav saprotams. Tomēr nojausu, ka ticības satura maiņa nav vienkārša dievu vārdu nomaiņa: tā patiesām ir saskatāma arī darbos. Vieniem tas ir līcis radīt (piem., 'uzbūvēt' kikladu salu Dēla⁴⁵) un būt radītājiem, otriem – būt un pārtikt no radītā. Ar

to es gribu pasvītrot, ka hellēni ir bijuši un ir versmaini ticīga tauta.

Tas nebūt nenozīmē, ka mūsdienās ortodoksāli ticīgi ir visi. Grieķijā esmu redzējis cilvēciski iespējamo: esmu raudzījis grieķu pankus, esmu vēries grieķu alkoholiķos, narkomānos, t.s. sātanistos, visdažādākajos slāņos un paslāņos. Tomēr ir viens interesants moments, kuru, kazi, daudzi nezina. Dokumentāli, t.i., saskaņā ar pasu datiem(!), ortodoksālai baznīcai piederīgs skaitās aptuveni tāds pats iedzīvotāju daudzums, kāds pirms gadiem desmit divdesmit šaižemē esot ņēmis dalību jebkurās vēlēšanās – 99,9%.⁴⁶ Reliģisko piemitību šajā Eiropas savienības valstī atzīmē pasē (starp citu, tiek atzītas tikai grieķu ortodoksālajā baznīcā noslēgtās laulības). Neesmu dzirdējis, ka kāds oficiozs paustu viedokli par Helladu kā teokrātisku valsti, bet tas gandrīz tā ir (grieķu ortodoksālā baznīca ir konstitucionāli atzītā valsts reliģija). To vajadzētu ņem vērā, lai kādu reizi nepaliktu ar neizpratnē atplestu muti un vārgmē nolaistām rokām vai izvairītos no nevajadzīgiem asumiem, kas varētu rasties neziņas vai nerēķināšanās dēļ ar šo bezgala jutīgo parametru. Neziņa atbrīvo no atbildības tikai izņēmuma valstīs, kurās daži joprojām ir vienlīdzīgāki par...

25. Kāds ir filozofa sabiedriskais statuss mūsdienu Grieķijā? Lasot Platona dialogus redzam, ka filozofa stāvoklis tajos laikos bija gan cienijams, gan tajā pašā laikā – stipri apšaubīts.

M.V. Es domāju, ka stāvoklis nav mijies: ir arī nemainīgas 'lietas' pasaulē. Varbūt te ir vietā pieminēt momentus, kas saistās ar zinātņi un zinātniskā darba organizēšanu Grieķijā. Latvijā pēdējā laikā populārs kļuva atsevišķu personu uzspiests viedoklis, ka zinātne ārzemēs attīstoties galvenokārt universitāšu ietvaros. Atvainojiet, tas ir malds, latviskais malds par zinātņi. Vismaz tādā Eiropas savienības valstī kā Grieķija tā tas nav. Zinātne tiek attīstīta universitātēs un citu augstāko mācību iestāžu ietvaros, tā tiek uzturēta Zinātņu akadēmijas un atsevišķu ministriju (piem., Ārlietu) paspārnē, tā tiek finansiāli pabalstīta ar dažādu valstisku un nevalstisku fondu palīdzību, tā tiek pilnveidota privātā biznesa struktūrās utt. Kas no visa tā pastāv Latvijā?

Helladā pie Zinātņu akadēmijas ir veidojumi, kas līdzinās mūsu bijušajiem zinātniski pētnieciskajiem institūtiem pie LZA, un, jādomā, tie pastāvēs vēl ļoti ilgi, arī tad, kad Latvijā nebūs saglabāties neviens institūts universitāšu saudzējošajos apskāvienos. Grieķijā šos veidojumus nesauc par institūtiem, bet par pētnieciskajiem centriem. Arī pats es pusgadu darbojos Atēnu aka-

dēmijas Hellēņu filozofijas pētniecības centrā (ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ, ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ). Ēkā, kur atradās šis centrs, uzturējās vēl kādi 6-7 centri: arheoloģijas, vēstures, filoloģijas, klasiskās filoloģijas, reliģijas, jauno laiku vēstures pētniecības centrs utt. Katram no šiem centriem ir sava bibliotēka, katrs no šiem centriem var piedāvāt tādas grāmatas un tādu periodiku, kuru Latvijā nevar atrast pat Nacionālajā bibliotēkā. Var vienīgi nojaust, kādi līdzekļi tam tiek tērēti. Es šeit domāju, piem., *American Journal of Philology, Ancient Philosophy, Archiv für Geschichte der Philosophie, Greek, Roman, and Byzantine Studies, Glotta, Gnomon, Harvard Studies in Classical Philology, Hermes, La Parola del Passato, Mnemosyne, Phronesis, The Classical Quarterly* utt. – liela daļa no mūsdienās vērā ņemamās periodikas ir brīvi pieejama šajos pētniecības centros. Savukārt

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Atēnu Zinātņu Akadēmijas logo.

Hellas Nacionālajā bibliotēkā (ΕΘΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ) Atēnās šādu izdevumu nav; bibliotēkai ir īpatnēja specializācija. Tiesa, tā nav vienīgā bibliotēka. Interesenti var apmeklēt, piem., *The American School of Classical Studies: The Gennadius Library* vai atsevišķās fakultāšu bibliotēkas Atēnu universitātē.

Atēnu universitātes bijušais ilggadīgais rektors, Hellēņu filozofijas pētniecības centra zinātnieks, akadēmiķis E. Mūcopoloss.

26. Bet kā tu vērtē savu, latvieša, sengrieķu filozofijas un kultūras pētnieka situāciju Latvijā un tāpat nesen esot Grieķijā? Pētot senus tekstus, tālu kultūru, skatot tagadni galvenokārt caur pagātnes prizmu vai tu gribot negribot neklūsti par vienpatnieku vai vientuļnieku?

M.V. Atklāti runājot, nebūt neesmu 'sengrieķu filozofijas un kultūras pētnieks,' kā tas pieteikts jautājumā. Retumis pievērsos dažiem retiem jautājumiem, piem., kāpēc tikpat kā visās angļu-latviešu vārdnīcās vārds 'being' lielākoties tiek tulkots kā 'esamība,' lai gan t.s. anglo-sakšu zemēs 'esamības' tikpat kā nav (jautājums, kas

neviļus rodas iepazīstoties ar literatūru, tulkojumiem un izpratni, kas veltīta, radusies un veidojusies Parmenida sakarā). Varbūt mēs kļūstam par jaunu tēmu radītājiem un esam pateicību parādā neatkarībai no oriģināla?

Savu situāciju Latvijā nevērtēju un cenšos pēc iespējas mazāk pievērst tai savu uzmanību, pretējā gadījumā ikreizēji nonāku pie secinājuma, ka vienīgais pastāvēšanas veids šajā valstī ir būt par disidentu – dzīves stils, pretēji cerībām, nav mainījies (lai gan oficiози mēļo citu ideoloģiju). Diemžēl atsevišķos gadījumos situācija pati atlūzuša apmetuma izskatā uz galvas; tad gan nākas šo to pārcilāt: kas tu esi – valsts, no kurienes nāc un kurp dodies? Kad pārnācu mājās, Latvija un Rīga mani sagaidīja ar netiru logu un apdrupušu ierāmju acīm; Rīga mani sagaidīja noplukusi. Latvijā viss bija palicis kā jau Latvijā. “Cik maksā?” manus dzimtenes jaunbijušos iespadus pārtrauca klātpieslājis jaunuvīs, pāri savām uzblīdušajām miesām pārstiepis kādas partijas aģitkrekliņu, un ar pirkstu bakstīja manā dvēselē. «Tu nekad nespēsi noteikt tās vērti...» atteicu, parafrazējis iemiļotu tekstu, un gribēju.. atgriezties tur – mājās. Ko gan viņš saprata no suņiem?

Grieķijā situācija bija krietni vien citāda, dažreiz likās, ka tā ir nemanāma. Bija dienas, pat nedēļas, kurās neko īpašu, to ko varētu izdalīt un saukt vārdā ‘situācija,’ ‘apstākļi’ un tml. atzīmēt nevarēju (kas gan ir 17. novembris un dažas ložu pēdas Kolonaki namos un veikalu vitrīnās). Tas, ko Latvijā pēc ‘pārkārtošanas’ gadus desmit nesekmīgi cenšas ‘sakārtot,’ cituviet tiek atrisināts dažās dienās un, patiesības labad, otrādi. Pēdējais, kā varētu likties, attiecas uz grieķu municipālo u.c. iestāžu darbību, uz dažādu jautājumu (piem., par legālu uzturēšanos valstī pārsniedzot Eiropas savienības noteiktās normas) izskatīšanas naskumu un taustāma rezultāta sasniegšanas ātrumu, kas ierēdniecībai, kuras darba laiks nebeidzami velkas līdz plkst. 14⁰⁰, ir pielīdzināms Nilas zirgu guļas straujūmam stāvošā ūdenī. Katrs savu iespēju robežās par to var pārliecināties, bet, jāpiebilst, tas būs nezinātāja, iesācēja pirmiespaids. Pniksas dzīvīgā laiskošanās un tērzēšanas tradīcija vēl turas, un tā itvisur Helladā ir jāliek vērā ikvienā vērtējumā.

Onasis fondā es biju vienīgais, bet ne pirmais latvietis. Pirms tam grantu, tiesa gan – uz trīs mēnešiem, bija saņēmusi Latvijas universitātes pasniedzēja I. Rūmniece. Viņu satiku Atēnās citā sakarā – viņa pavadīja Latvijas Valsts prezidenti Vairu Viķi-Freibergu valsts vizītes laikā Grieķijā (26. III-29. III). Man bija piesūtīti ielūgumi uz visiem vizītes pasākumiem Atēnās, tomēr saprotamu iemeslu dēļ aizgāju tikai uz prezidentes lekciju *Eiropas civilizācijas dimensijas: Pagātne, tagadne, nākotne* (27. III) Atēnu Zinātņu akadēmijā (tur nebija apģērba ierobežojumi, kas cilvēkiem no Latvijas arī Helladā ne vien-

mēr ir panesami).⁴⁷ Bija prieks, ka šajā pasākumā piedalījās arī LU rektors. Cerams, ka viņš tika iepazīstināts arī ar mūsdienu Grieķijas zinātnes uzbūves struktūru, attīstības vēsturi un nākotnes iespējām, kādas ir zinātnei šajā vienā

Latvijas karogs pie parlamenta ēkas Atēnās.

no nabadzīgākajām Eiropas savienības valstīm (pēc Latvijas iestāšanās statuss nešaubīgi mainīsies). Varbūt vismaz savā personā viņš necentīsies popularizēt latvisko izdevīgi ienesīgo maldu par zinātņi tālās zemēs.

Latvijā esmu radis lielākoties strādāt viens, bet nekad nejūtos vientuļš vienatnē. Strādāt vienam un būt vientuļam nav viens un tas pats. Vienatni nosaka vairāki apstākļi: nepieciešamība nodrošināt attiecīgo izdevumu (rakstu, grāmatu un tml.) ne tikai tehniski (jāveic tas darbs, ko parasti veic izdevniecība kopumā), bet arī saturiski. Attiecībā uz pēdējo jāsaka, ka man neviens nevar palīdzēt saprast. Man ir jāsaprot pašam; pašam ir jānoiet viss ceļš. Es, protams, varu vērsties pie atbilstošiem lietu speciālistiem, ja man ir kādi jautājumi par atsevišķām detaļām, piem., kā ir uzbūvēta tā vai cita celtnē, kā veidoti vārti: ko burtiski nozīmē vārds *Δίπυλον* – ‘divviru vārti,’ ‘dubultvārti’ vai tml. Ja nav zināma vārtu tehniskā uzbūve, materiālais risinājums un celtniecības attīstības gaita, ir grūti sniegt tulkojumu atbilstošu vārda tiešajai nozīmei un izprast varbūtējos literāros kontekstus un spēli kādā rakstu darbā. Bet tā ir cita problemātika, tie nav taujājumi saistībā ar filozofiju. Manuprāt jautājumos, kas skar filozofiju, nolemtība būt vienam ir mūžīga. Katrs suns ir viens suns...

N. Gills, M. Vecvagars

Rīgā, 19/11/2002

Piezīmes

¹ *Dzimtenes Vēstnesis* 251 (1911) 1-2; 252, 1-2; 253, 1 (attiecīgi 13., 15. un 16. Novembrī). Raksta beigās L. Bērziņš vēršas pie 'klausītājiem'; tas varētu liecināt, ka raksts sākotnēji ir bijis priekšlasījums (varbūt Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijā).

² T.i., aptuveni tagadējās Latvijas teritorijā.

³ T.i., klasisko izglītību.

⁴ T.i., latvieši.

⁵ Rakstībā arī Erichs.

⁶ Pirmais izdevums Maskavā, 1915. g. Atkārtoti izdots krievu valodā padomju un pēcpadomju laikā (piem., 1991) bez plašākiem paskaidrojumiem par tulkotāju.

⁷ Rīga, 1928 (kopā ar hrestomātiju); atsevišķs izdevums – Rīga, 1935.

⁸ Leipzig, Berlin, 1931.

⁹ Tas aprūtina atpazīšanu, piem., TLG iekļauto darbu izdevēju sarakstā ir minēts E. Diehl, bet vai tas ir Erihs vai Ernests, uzzināt nav viegli.

¹⁰ Stuttgart und Leipzig: B.G. Teubner, 1996.

¹¹ Amsterdam: B.R. Grüner, 1982.

¹² The Hague: Mouton & Co., 1964.

¹³ Spriežot pēc 'web' lapas (<http://www.unl.edu/classics/faculty/leinieks/val.htm>), darbs tiek vēl turpināts.

¹⁴ BW 35105.2.

¹⁵ BW 1265; 3777.1; 3779; 16060; 24244; 26537; 26591; sk. arī <http://www.dainuska.pis.lv>

¹⁶ Paus. 1,32,1.

¹⁷ Hdt. 8,90.

¹⁸ Str. 9,399.

¹⁹ Ar. Eq. 165; 751.

²⁰ Paus. 1,25,8.

²¹ Pašas klints seno nosaukumu es nezinu, tā viennozīmīgi it visur tiek apzīmēta ar vārdu 'akropole'.

²² Paus. 1,28,5.

²³ Lidzīgas ainas arī zīmējumos no Eleusīnas grāmatā: MONCEL T., du, *Excursion par terre d'Athènes à Nauplie*, Paris, 1845.

²⁴ Sk.: <http://www.culture.gr/nm/presveis/>

²⁵ Antikās tehnikas izstāde bija aplūkojama 2002. g. aprīlī-jūnijā; www.athens-technopolis.gr

²⁶ Lord BROUGHTON [J.C. HOBHOUSE], *Travels in Albania and Other Provinces of Turkey in 1809 and 1810*, London, 1855, 245; daļa no attēla ir redzama raksta sākumā. Pazīstamā XVII gs. zīmējuma oriģinālu (ar minareta attēlojumu), kas atrodas Bonnā, diemžēl neesmu redzējis.

²⁷ D.L. 3,41.

²⁸ Paus. 1,30,3.

²⁹ D.L. 3,7.

³⁰ Seno ievērojamo svētbirzi 'Akadēmijā' iznīcināja Sulla (Plu. Sull. 12).

³¹ Muzeju un nozīmīgāko arheoloģisko izrakumu vietu 'web' lapas alfabētiskā kārtībā ir atrodamas <http://www.culture.gr/>

³² Sk.: <http://www.culture.gr/>

³³ Sk.: <http://www.cycladic-m.gr>

³⁴ Sk.: www.culture.gr/

³⁵ Nevaru neatgādināt Marijas Kallasas (1923. g. 4. XII-1977. g. 16. IX) izveidoto un, kā man šķiet, nepārspēto XX gs. Normas izpildījuma paraugu.

³⁶ 'Mēs' ir darinājums, kuram ir grūti uzlūkot suņus, ieskatīties to acīs, piesēst un papļāpāt; 'mēs' šos radījumus kā lāstu var attiecināt uz veselām paaudzēm: «..un paaudzei būs suņa seja» (I. Buņins). Atēnu suņi Rīgā nav iespējami.

³⁷ Suns guļ līdzās Zevam Olimpiskā Zeva statujas pamatnē, tas guļ pie Asklēpija troņa Asklēpijam veltītajā statujā (Paus. 2,27,2), tas ir attēlots uz monētām utt.; to var skatīt XVII-XIX gs. ceļotāju zīmējumos un gleznās brīvi draiskuļojot visā Helladā utt.

³⁸ Sk.: www.benaki.gr

³⁹ D.L. 6,38 («ἀποσκότῃρόν μου»); notikuma reālums tiek apšaubīts.

⁴⁰ Iespējams, ka būtu bijis Panteons, bet to nepaguva uzcelt; turklāt, tas būtu 'pavieglis' XX gs. veikums (sk.: "Prof. Dr. arch. Paula Kundziņa 50 gadi," atsevišķs novilkums no žurnāla *Latvijas Architektūra* 6 {1938}). Priekšlikumā sabiedrisko celtnu novietnei Rīgas centrālā daļā (1936) iepretim Vienības laukumam ar nr. 30 atzīmēts Panteons (28. lpp.).

⁴¹ Pl. *Smp.* 205 B.

⁴² VIRZA E., *Straumēni*, 9. izd., [B.v.:] Zelta Ābele, MCMXLII [1942], 133-134.

⁴³ Es nevaru atrast adekvātu vārdu latviešu valodā. Koncerts nenotika zālē, bet gan.. zem kļajas naksnīgo Atēnu debess uz augstuma ziņā neliela nama jumta, daudzstāvēgu celtnu skavās pilsētas centrā. Aptuveni to arī nozīmē vārds 'aitrijs' (pazīstamāks gan ir tā latīniskais ekvivalents – 'ātrijs').

⁴⁴ Archbishop DEMETRIOS (TRAKATELLIS) of America, "Enthronement Speech," *The*

Greek Orthodox Theological Review 44 (1999) 7 («ir nepieciešams, ka mēs turpinām atjaunot un tālāk attīstīt mūsu teoloģiskos un izglītības centrus, tāpat kā mūsu Svētā Krusta Teoloģijas skolu un Hellēņu koledžu, tā lai tie varētu palielināt labāko no sava izglītojošā potenciāla un kļūtu par izciliem ortodoksālās ticības, grieķu *paideia*'s un kultūras vērtību kultivēšanas un atbalstīšanas centriem»).

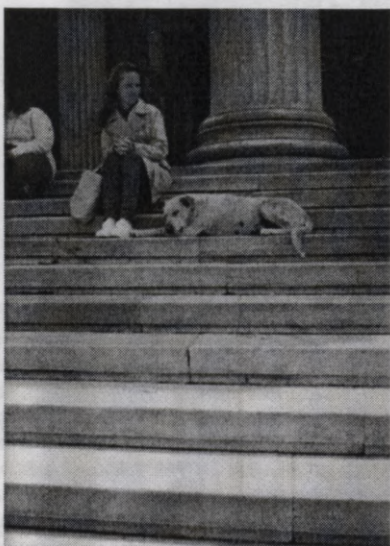
⁴⁵ Pl. *Phd.* 58 A; Paus. 4,27,9; 8,33,2; Str. 10,486; Th. 3,104.

⁴⁶ Oficiālie dati liecina, ka uz 1998. g. grieķu ortodoksi bija 98%, musulmaņi – 1,3%, citi – 0,7% no 10.616.055 iedzīvotājiem Hellādā; musulmaņu skaits maz pamazām palielinās – 2000. g. – 1,4%; sk.: www.adherents.com un www.infoplease.com u.c.

⁴⁷ Lekciju organizēja Grieķijas Ārlietu ministrijas uzturētais Eiropas studiju grieķu centrs (ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ; sk.: www.ekem.gr).

Tā ir aina no Neatkarības dienas. Diplomātiskais korpuss automašīnās dodas uz parlamenta ēku, acīmredzot lai ņemtu daļību kādā pieņemšanā. Trīs no mašīnu kolonnas ir redzamas arī attēlā. Mašīnas stāv; stāv arī visa kolonna. Liekas, pati sabiedrības dzīve ir apstājusies, jo.. uz ceremonijai atvēlētā ceļa ir uznākuši divi... divi nevienai ceremonijai nepiederīgi suņi. Un neviens, pat policists, neiedomājās tos aizdzīt. Tie pastāvēja, līdz, noskaidrojuši pretējās puses īsteno suniskumu, aizgāja. Latvijā tas nebūtu iespējams. Domāsim un sapņosim par savu patieso neatkarību un neaizmirsīsim.. suņus.

Atēnās uz Nacionālajā Arheoloģijas muzeja vēsajām marmora kāpnēm atelpu un pāris rimta malkus kāri tver ne tikai sagurušie tūristu pūļi, bet arī daži vietējie iemājnīki. Nav viegli stundām ilgi staigāt no zāles uz zāli un cesties ielāgot katru sīkāko detaļu. Pat neziņa, ka lielāko daļu tūristi tik un tā nekad neredzēs, nespēj sniegt nepieciešamo atgursmi.

Heidegger

Šo attēlā redzamo parakstu es ieraudzīju.. Rīgā, un tā atrašanās vieta ir.. Rīga, tomēr esmu pārliecināts, ka Latvijā nebūs daudz tādu cilvēku, kas to vispār ir skatījuši savām acīm, lai gan meklētāji 'vārdoš' mums it kā netrūktu. Tas ir.. Martina Heidegera paraksts.

Šajā nelielajā rakstā ietvertos materiālus neesmu noraudzījis ar kādu iepriekšēju nolūku. Tie nonāca manu acu priekšā pilnīgi nejauši, apkopojot un vācot materiālus divām brošūrām – par Eduardu Kurcu un Erihu Dīlu. Līdz ar to arī mans patreizējais uzdevums ir ļoti pieticīgs, un proti: vērst lasītāju uzmanību uz dažiem *Latvijas Valsts vēstures arhīva (LVVA)* dokumentiem, kuros ir pieminēts M. Heidegera vārds un kuri – ja tādos izdotos atrast – ir parakstīti ar viņa roku. Jāsaka, ka šādi dokumenti tiešām pastāv.

M. Heidegera vārds minētajā arhīvā ir atrodams saistībā vismaz ar divām lietām:

- 1) tas ir Latvijā tikpat kā nepētitais bijušais Herdera institūts Rīgā, un
- 2) tā ir Herdera institūta studente Ērika Zēle (*Erica* vai *Erika Sehl*).

Viena no man zināmajām un arī publiski pieejamām pirmajām rakstiskajām liecībām, kurā ir minēts arī M. Heidegera vārds, ir Herdera institūta rektora Vilhelma Klumberga (*Wilhelm Klumberg*) vēstule baronam R. Engelhardtam (*Engelhardt*) Tallinā 1928. g. 5. vi.¹ Šajā vēstulē visa cita starpā tiek pieminēti arī t.s. vieslektoru plānotie priekšlasījumi Herdera institūtā Rīgā t.p. gada septembra un oktobra mēnešos. M. Heidegera lekcijas bija paredzētas

Professor Dr. Dopsch	für den 5., 6., 7. und 8. September
" Dr. M. Heidegger	" " 10., 11., 12. u. 13. "
" Dr. J. Haller	" " 11., 12., 13. u. 14. "
" Dr. O. Leuffer	" " 17., 18., 19. u. 20. "
" Dr. W. Pinder	" " 21., 22., 24. u. 25. "
" Dr. R. Gens	" " 24., 25., 26. bzw. 25., 26., u. 27. Sept
" Dr. J. v. Uexküll	" " 28., 29., 30. bzw. 28., 29. Sept. u. 1. Okt.
" Dr. J. Nadler	" einige Tage zwischen d. 28. Sept. u. 5. Okt.
" Dr. K. Andree	" " " " " 17.-20. September
" Dr. A. v. Bulmering	Zeit unbestimmt.

Ausserdem werden folgende Mediziner bei uns sprechen:

Professor Dr. M. Hahn zwischen dem 6. und 12. September und

Professor Dr. E. Schroeder " " 10. u. 14. "

no 10. līdz 13. septembrim (M. Heidegera vārds attēlā redzams kā otrais no augšas).

Otra liecība ir R. Engelhardta atbildes vēstule Herdera institūta direktoram 1928. g. 8. vi (no Tallinas).² Šajā vēstulē tiek pieminēta lielākā daļa no attiecīgajiem vieslektori-

riem Rīgā, bet šoreiz saistībā ar viņu paredzamajiem priekšlasījumiem pēc Rīgas arī Tallinā vai Tērbatā; atzīmēts arī M. Heidegera vārds, un izteikta viņa priekšlasījumu varbūtība Tērbatā, izpildoties dažiem nosacījumiem.

Vairumā gadījumu uzaicināto lektoru vēstules sakarā ar viņu ierašanos Rīgā un attiecīgo atbilžu kopijas ir atrodamas Herdera institūta materiālos

Sollten nun die beiden letzteren Herrn fortfallen, so würde ich doch vielleicht auf Prof. Heidegger (Prof. Dopsch kommt des Termins wegen nicht in Frage!) und auf Prof. Lauffer od. Gans zurück kommen.

Vēstures arhīvā. Tomēr jāatzīst, ka līdzīgas M. Heidegera vēstules man nav izdevies atrast nedz 1928., nedz 1927. g. sarakstes materiālos. Tiesa, ir vēl palicis neapgūts kāds papīru 'saišķis' ar visai izplūdušiem termiņiem (1925.-1931. g.), bet tas pagaidām ir nepieejams (apmēram gadu atrodas kādas arhīva darbinieces gādībā, tādēļ dibināti rodas šaubas par to, vai tas vispār pastāv³).

M. Heidegera viesošanās Rīgā apstiprinošo vēstuļu iztrūkumu var izskaidrot arī citādi, proti, sarakstei ir bijis t.s. 'personiskais' raksturs un atsūtītās vēstules nav iegūlušas Herdera institūta dokumentu mapēs. Varbūt es kļūdos, bet 1928. g. Latvijā es varu nosaukt tikai vienu cilvēku kā šādas epistulārās saiknes varbūtējo uzturētāju. Tas ir Herdera institūta filozofijas pasniedzējs Kurts Stavenhāgens (rakstībā latv. val. arī Štafenhāgens; *Kurt Stavenhagen*; 1884. g. 25. xii {pēc t.s. jaunā stila – 1885. g. 6. i} Tukums-1951. g. 8. xii Getingene; repatriējas 1939. g. 2. xii ar mājas adresi Rīgā, Daugavgrīvas ielā 48, dz. 3⁴). Lai gan K. Stavenhāgena personiskā lieta nav atrodama Herdera institūta materiālos *Valsts vēstures arhīvā*, tomēr kādā Herdera biedrības sarakstes reģistrācijas žurnālā ir fiksētas vairākas K. Stavenhāgena (5. iii 1928. g.; 23. iii 1928. g.) un M. Heidegera (19. iii 1928. g.; 12. vi 1928. g.) savstarpējās vēstules. No pirmās vēstules (5. iii 1928. g.) satura īsās anotācijas atzīmētajā žurnālā var noprast, ka vienošanās ar Marburgas profesoru par priekšlasījumiem Rīgā un viņa principiālā piekrišana panākta ap 1928. g. martu.⁵

Minētās V. Klumberga un R. Engelhardta vēstules vēl nebūt neliecina par to, ka M. Heidegers tiešām ir bijis Rīgā. Dažās viņa biogrāfijās tiek pieminēts Rīgas apmeklējuma fakts, kā arī lekcijas par tēmu *Kant und das Problem der Metaphysik* vai tml., attiecīgo nosaukumu acīmredzot atvasinot no atbilstošiem 1929. g. publicētajiem darbiem *Kant und das Problem der Metaphysik* (GA 3) vai *Kants 'Kritik der reinen Vernunft' und die Aufgabe einer Grundlegung der Metaphysik* (GA 3). Epistulārās liecības *Valsts arhīvā* tomēr nepārprotami norāda, ka profesora priekšlasījumi ir bijuši paredzēti

Rīgā 1928. g. septembrī (un iespējams arī Igaunijā). Nebūtu lieki piebilst, ka Herdera institūtā filozofijas pasniedzējs K. Stavenhāgens tieši 1928. g. atvasarā vadīja nodarbības *Interpretation von Heideggers 'Sein und Zeit'*,⁶ tikai gadu pēc paša darba iznākšanas.

Man ir nācies atzīt, ka vismaz daži M. Heidegera biografi, minēdami priekšlasījuma faktu, ir atradušies tālu no Rīgas un no lasīto vai tikai paredzēto lekciju nosaukuma un tā tuvākā avota. 1928. g. 25. augustā laikraksts *Rigasche Rundschau* ievieto izvērstu sludinājumu par vieslektoru gaidāmajiem priekšlasījumiem Herdera institūtā pieminot arī M. Heidegera lasījumus.⁷ 7. septembrī tas pats laikraksts savā papildinājumā *Beilage zur Rigaschen Rundschau*⁸ ievieto rakstu (vairāku līdzīgu apcerējumu sērijā ar pirmajā attēlā redzamo nosaukumu *Gastdozenten der Herdergesellschaft* un apakšvirsrakstu *Dr. Martin Heidegger, Professor der Philosophie an der Universität Marburg*), kas veltīts M. Heidegera darbībai kopumā un viņa gaidāmajām lekcijām par sekojošu tēmu: *Einführung in Kants Kritik der reinen Vernunft mit Rücksicht*

Gastdozenten der Herdergesellschaft.

Dr. Martin Heidegger, Professor der Philosophie an der Universität Marburg.

aus die Problemlage der Gegenwart, kā arī precīzē lekciju datumus un vietu: no 11. līdz 14. IX, plkst. 8-10 (20-22) Melngalvju nama zālē. Minētajam rakstam (kā arī citiem līdzīgiem īsiem informatīviem aprakstiem par dažiem uzaicinātajiem lektoriem atzīmētās avīzes slejās augusta un septembra nu-

Herr Professor Dr. Heidegger liest über: „Einführung in Kants Kritik der reinen Vernunft mit Rücksicht auf die Problemlage der Gegenwart“. Am 11., 12., 13. und 14. September von 8-10 Uhr abends im Saal des Schwarzhäupterhauses.

muros) nav norādīts autors, bet pēc sniegto ziņu satura, to pilnīguma un izpildījuma veida liekas, ka rakstītājs vai vismaz ziņu sniedzējs ir bijis K. Stavenhāgens (būtu grūti Latvijā 1928. g. atrast vēl kādu par šādu tēmu zinošu

un rakstošu kandidatūru). Citās tā laika vācu avīzēs parādījās sludinājumi, piem., *Riga am Sonntag* ievieto pat divus paziņojumus: pirmo – 26. augustā (tas pavēsta Herdera biedrības augstskolas kursu tēmas, bet nenosauc gaidāmo lektoru vārdus), otro – 9. septembrī, darot zināmus

Herdergesellschaft zu Riga.

Hochschulkurse vom 1. Sept.—5. Okt. 1928.

Vorlesungen über folgende Gebiete: Geologie, Atomphysik, Biologie, Urgeschichte Palästinas, Evangelien-erklärung; Kants Kritik der reinen Vernunft mit Rücksicht auf die Gegenwart; Geschichte des Mittelalters Literaturgeschichte.

Vorlesungsverzeichnisse und Zahlungsbedingungen werktäglich von 5—7 in der Kanzlei des Herderinstitutes, Riga, Antonienstrasse Nr. 1 und von 4—5 in der Grossen Gilde.

divus no paredzētajiem priekšlasītājiem, kā arī viņu lekciju nosaukumus, klausītavu, attiecīgos laika parametrus un samaksas lielumu.⁹ Pirmais no pieminētajiem sludinājumiem varētu būt īpaši iezīmīgs ar to, ka tā tiešu vai vismaz tuvinātu tulkojumu izdevās atrast arī latviešu un krievu periodikā, proti, *Jaunākajās Ziņās*, *Brīvajā Zemē*, *Pēdējā Brīdī* un *Сегодня*,¹⁰ tomēr līdzīgu otrajam uziet neizdevās – acīmredzot latviešu un krievu valodā runājošā publika no tēmu iezīmētajiem nosaukumiem vien jau atpazīna priekšlasījumu iespējamus teicējus.

Sacītais un parādītais it kā rosina atvedināt, ka Marburgas profesors tik tiešām ir bijis Rīgā, taču es šādu apgalvojumu drošprātīgi lietotu vienīgi tad, ja būtu atradis arī kādus materiālus *post factum*, t.i., pēc paredzētajām lekcijām vai vismaz kādu īsu atzīmi periodikā, ka

«..Rīgā ir iebraucis..» vai «..no Rīgas ir aizbraucis..» un tml. Šādas liecības diemžēl atradis vēl neesmu. Tajā pašā laikā es nevaru teikt arī pretējo, proti, ka M. Heidegers Rīgā nav bijis. Atliek cerēt uz kādu daudz rūpīgāku meklētāju, kuram, kāzi, izdotos uziet nolasīto lekciju klausītāju veiktās piezīmes, to atferējumus periodikā,¹¹ fotografijas ar profesoru Rīgas kanālmalā vai Melngalvju nama zālē priekšlasījumu laikā, M. Heidegera arhīvā (vai arhīvos) rast ko tādu, kas Rīgas apmeklējuma varbūtējo faktu apstiprinātu ne tikai ar viņa biogrāfijas tā vai cita autora vārdiem, bet arī ar dokumentālām liecībām un tml. Zīmīgi, ka P. Jurevičs 1957. g. *Daugavas*

Hochschulkurse d. Herdergesellschaft

In dieser Woche:

Prof. v. Bulmerincq Dorpat: „Die Urgeschichte Palästinas bis zur Einwanderung der Israelstämme“. Am 10., 11. und 12. September von 6—7 Uhr abends in der Grossen Gilde.

Prof. Heidegger-Marburg: „Einführung in Kants Kritik der reinen Vernunft mit Rücksicht auf die Problemlage der Gegenwart“. Am 11., 12., 13. und 14. September von 8—10 Uhr abends im Schwarzhäupterhause.

Eintritts-Karten: Dauerkarten Ls 10.— Zykluskarten Ls 3.— von 4—5 in der Gr. Gilde, von 5—7 im Herderinstitut, Antonienstr. 1. Einzelkarten zu Ls 1.— an der Abendkasse. Studenten erhalten eine Ermässigung um die Hälfte.

Herdera Sabiedrība Rīgā.

Brīvlaiku kursi no 1. septembra līdz 5. oktobrim ar ievērojamu Vācijas zinātnieku piedalīšanos.

Priekšlasījumi par sekotiem priekšmetiem: **Ģeoloģija, Atoma fizika, Bioloģija, Palestīnas senvēsture, Eņģeļu izskaidrošana, Kanta „Kritik der reinen Vernunft“, sakarā ar tagadnes ļautajumiem, viduslaiku vēsture, literatūras vēsture.**

Priekšlasījumu saraksts un maksas noteikumi iklidenas dabojami L. Gilde no 4—5 — Herdera Instituta kanceļijā no 5—7 Antonijas ielā 1.

— izdotos uziet nolasīto lekciju klausītāju veiktās piezīmes, to atferējumus periodikā,¹¹ fotografijas ar profesoru Rīgas kanālmalā vai Melngalvju

Гердеровскій институтъ въ Ригѣ Высшіе курсы съ 1 сентября по 5 октября 1928 г.

Лекціи по слѣдующимъ предметамъ: геологія, атомная физика, биологія, доисторическій періодъ Палестины, толкованіе Евангелія, критика чистаго разума Канта въ связи съ современностью, исторія среднихъ вѣковъ, исторія литературы.

Расписаніе лекцій и условія платежа узнать ежедневно съ 5—7 въ канцеляріи Гердеровскаго института, Антоніинская ул. № 1 и съ 4—5 въ Большой Гильдин.

rakstu krājumā (red. A. Johansons, Upsala: Appelbergs Roktryckeri AB, 138-147) publicē atmiņu stāstījumu ar nosaukumu *Sastapšanās ar Heidegeru un viņa filozofiju* un atzīst, ka pirmā viņa sastapšanās ir notikusi nebūt ne Rīgā 1928. g., bet gan 1944. g. rudenī Freiburgā, lai gan Herdera biedrība dažiem LU pasniedzējiem ir piesūtījusi pat personiskus uzaicinājumus ņemt dalību priekšlasījumu uzklaušanās, ¹² un arī ar neziņu šajā gadījumā aizbildināties nevarētu.

Iespējams, ka atbildes uz vairākiem jautājumiem atrodas tepat līdzās, vienīgi apzīmējums 'tepat līdzās' Latvijas apstākļos nereti ir saistīts ar nesistemizētu papīru kalniem un neziņu, kur, ko un pie kā lai meklē (piem., daži no Herdera institūta vieslektoriem vismaz 1928. g. ir apmetušies *Pils laukuma* viesnīcā *C. Пемепбюппз*, bet apmetnes vietas attiecīgā gada viesu grāmatas meklējumos un pārbaudē var paiet gadi). Šādu uzdevumu es sev nebiju izvirzījis, vienlaicīgi nevēlējos arī ļauties R. Malvesa pirmatklājēja cienīgai un visnotaļ saprotamai jūsmībai sakarā ar I. Kanta rokraksta atradumu Liepājā 1935. g. (par pēdējo varbūt kādā citā reizē).

Otra materiālu grupa ir saistīta ar Ērikas Zēles 1934. g. VIII iesniegto habilitācijas darbu *Kritische Studien zur Entstehung des Empfindungsproblems* Herdera institūtā. Ērika Zēle (rakstībā vācu val. vārds variē: *Erica* vai *Erika*) – fabrikanta Voldemāra Zēles meita – dzimusi 1902. g. 8. i Rīgā. Mācību gaitas Herdera institūtā uzsākusi 1921. g. rudenī; no 1922. g. x līdz 1923. g. vasarai divus semestrus turpinājusi mācības Freiburgas universitātes filozofijas fakultātē (un, manuprāt, ir pirmā patlaban zināma studente no Latvijas, kas apmeklējusi M. Heidegera un – iespējams kopā ar T. Celmu – arī E. Huserla lekcijas un nodarbības); no 1923. g. x – divus semestrus Minhenes universitātē; no 1924. g. x – divus semestrus Freiburgas universitātē u.c.

1931. g. 13. II Ē. Zēle iegūst *Dr. philos.* grādu.¹³ 30. gadu vācbaltu sabiedrības daļai viņa acīmredzot bija pazīstama ar savām publikācijām, no kurām pieminama ir 1931. g. Rīgā publicētā disertācija *Kritische Studien zu Locke's Erkenntnistheorie* ar veltījumu E. Huserlam un 1936. g. klajā laistais apcerējums par senajiem grieķiem: *Erkenntnisontik in der griechischen Philosophie*.

Atsauksmes par Ē. Zēles habilitācijas darbu raksta

E. Schl

Minhenes universitātes filozofijas profesors Aleksandrs Pfenders (*Alexander Pfänder*) 1935. g. 18. v.¹⁴ un Freiburgas universitātes filozofijas profesors Mar-

MEINEM HOCHVEREHRTEN LEHRER
EDMUND HUSSERL
IN AUFRICHTIGER DANKBARKEIT

tins Heidegers 1935. g. 11. v.¹⁵ Ziņas par iespējamo atsauksmju autoru kandidatūrām kļūst zināmas Rīgā vismaz ap 1934. g. beigām, kad K. Stavenhāgens savā 12. XII vēstulē Herdera institūta humanitāro zinātņu nodaļas vadītājam V. Vulfijam (*Woldemar Eduard Paul Wulffius*; 1871. g. 13. VII Pēterburga-1938. g. 15. VII Rīga) pavēsta recenzentu vārdus, kā arī to, ka pats viņiem abiem nosūtīšot Ē. Zēles habilitācijas darbu.¹⁶ Savukārt 1935. g. 9. VII vēstulē V. Vulfijam K. Stavenhāgens paziņo par abu jau saņemto atsauksmju kopiju pārsūtīšanu adresātam, kā arī to, ka Ē. Zēles habilitācijas noslēguma procesu Herdera institūtā varētu uzsākt līdz ar attiecīgā rudens semestra sākšanos (abās vēstulēs, protams, ir pieminēts arī M. Heidegera vārds).¹⁷

Man ir zināmas publicētā veidā vismaz trīs M. Heidegera atsauksmes (acīmredzot to skaits varētu būt krietni vien lielāks):

1) 1928. g. 16. II – Gutachten zur Habilitation von Karl Löwith; sk.: LÖWITH K., *Sämtliche Schriften*, Bd. 1: *Mensch und Menschenwelt*, Stuttgart: Metzler, 1981, 470-473;

2) 1931. g. – Gutachten über Hendrik Josephus Pos; sk.: ALER J., red., *Martin Heidegger 1889-1976: Philosophische Weerklank in de Lage Landen*, Amsterdam, 1991;

3) 1933. g. – Gutachten über Paul

KRITISCHE STUDIEN
ZU
LOCKE'S ERKENNTNIS-
THEORIE.

INAUGURAL-DISSERTATION
ZUR ERLANGUNG DER DOKTORWÜRDE DER HOHEN
PHILOSOPHISCHEN FAKULTÄT DER ALBERTUS-
UNIVERSITÄT ZU KÖNIGSBERG i/Pr.

VORGELEGT VON

ERICA SEHL
AUS RIGA.

BUCHDRUCKERREI ERNST PLATES AKT.-GES. RIGA, KL. MENESTRASSE 18

ABHANDLUNGEN DER HERDER-GESELLSCHAFT UND
DES HERDER-INSTITUTS ZU RIGA
FÜNFTER BAND NR. 1

ERIKA SEHL

ERKENNTNISONTIK IN DER
GRIECHISCHEN PHILOSOPHIE

KRITISCHE STUDIEN
ZUR GESCHICHTE DER LEHRE VON EINER
SUBJEKTIVITÄT DER SINNESQUALITÄTEN

VERLAG DER AKT.-GES. ERNST PLATES-
RIGA 1936

Oskar Kristeller; sk.: GA 16.

Iespējams, ka arī lasītājiem piedāvāto atsaukumi par Ē. Zēles habilitācijas darbu var pielīdzināt trijām jau zināmām un dibināti uzskatīt to par attiecīgai sabiedrības daļai vēl nezināmu un līdz šim nepublicētu M. Heidegera *scriptio minor*.

Rīgā, 12/12/2003

M. Vecvagars

Piezīmes

¹ LVVA, F. 4772, apr. 2, nr. 13, 170.

² LVVA, F. 4772, apr. 2, nr. 13, 169.

³ LVVA, F. 4772, apr. 1, nr. 30 – *Herdera institūta sarakste 1925.-1931.*

⁴ Ar nr. 36370 grāmatā *Izceļojušo vācu tautības pilsoņu saraksts: Ziņas par personām, kas izceļojušas saskaņā ar līgumu par vācu tautības Latvijas pilsoņu pārvietošanu uz Vāciju..*, [B.v.:] Iekšlietu ministrijas Administratīvā departamenta izdevums, 1940, 1289.

⁵ LVVA, F. 4772, apr. 1, nr. 39, 17.

⁶ LVVA, F. 4772, apr. 1, nr. 41, 248; sk. arī: *Herderinstitut: Vorlesungsverzeichnis für das Herbstsemester 1928..*, Rīga: R. Ruetz & Co., [b.g.] 6. un 8. lpp.

⁷ *Rigasche Rundschau* 191 (1928) 10.

⁸ *Beilage zur Rigaschen Rundschau* (vom 7. September) 202 (1928) 10. Piebildišu, ka rakstā ievietotie kopētie un skenētie materiāli ir veidoti no laikrakstiem un dokumentiem, kas ir vismaz 70 gadus veci; to papīrs nereti ir nodzeltējis un druka – izplūdusi vai izbalējusi. Biju spiests veikt virkni manipulāciju, lai šos tekstus padarītu salasāmus arī citiem.

⁹ Attiecīgi: *Rīga am Sonntag* 37 (1928) 4 un 39 (1928) 4. Pēdējā attēla virsraksta īpatais izliekums nav kādas kļūdas vai paviršības rezultāts, bet radies laikraksta iesietā sējuma kopēšanas procesā.

¹⁰ Attiecīgi: *Jaunākās Ziņas* 192 (1928) 11; *Brīvā Zeme* 192 (1928) 3; *Pēdējā Brīdī* 192 (1928) 9; *Сегодня* 230 (1928) 12. Iespējams, ka līdzīgi paziņojumi tika publicēti arī mazāka mēroga periodiskajos izdevumos, kurus visus neesmu apsekojis.

¹¹ Piem.: Dr. H[ans] v. R[imscha], "Die Kultur der Germanen im Frühmittelalter: Vorträge von Prof. Dr. A. Dopsch," *Beilage zur Rigaschen Rundschau* (vom 15. September) 209 (1928) 9.

¹² Sk. piem. uzaicinājumu A. Daugem uz prof. Šterna lekcijām par bērnu psiholoģiju 1928. g. 1.-13. x (LVVA, F. 4772, apr. 2, nr. 13, 100).

¹³ Sk. Ē. Zēles *curriculum vitae*: LVVA, F. 4772, apr. 1, nr. 13, 18.

¹⁴ LVVA, F. 4772, apr. 1, nr. 13, 3.

¹⁵ LVVA, F. 4772, apr. 1, nr. 13, 6 un kopija – 13, 4.

¹⁶ LVVA, F. 4772, apr. 1, nr. 13, 14. Habilitācijas darba personiskās nosūtīšanas fakts varētu liecināt arī par mazāk oficiālu attiecību pastāvēšanu.

¹⁷ LVVA, F. 4772, apr. 1, nr. 13, 2.

Paskaidrojums pie M. Heidegera *Atsauksmes*

Dokuments atradās iesiets t.s. vākos, tāpēc to kopējot tā kreisajā pusē ir radusies melna izgaismojuma rezultātā izveidojusies svītra. Minētā dokumenta augšējā kreisajā stūrī atrodas M. Heidegera 'logo' ar atzīmētā izgaismojuma pēdām, kā rezultātā 'logo' tika bojāts; pilnībā retušēt šo izgaismojumu var vai nu vēl vairāk sabojākot 'logo' pašu vai arī paliekot bez vēlāmā iznākuma. Diemžēl arī oriģināls ir grūti salasāms, un vismaz attiecībā uz trešo rindu – mājas adrese – iespējami tikai minējumi (dažās M. Heidegera biogrāfijās un viņam veltītās apcerēs ir minēta Freiburgas adrese: «Rötebuckweg 47»).

Varbūtēja 'logo' redakcija:

«[P]rof. Heidegger

Freiburg, Br.

Röt[eb]u[ck]weg 47».

Piedāvāju arī *Atsauksmes* tulkojumu latviešu valodā, kuru ir veicis R. Kalniņš (labāku Latvijā būtu grūti atrast).

Prof. Heidegger
Freiburg, Br.
Rötebuckweg 47

M. Heidegera Atsauksme par Ē. Zēles habilitācijas darbu

«Herdera institūta
Filozofijas fakultātei

Rīgā

Atsauksme par Dr. Ē. Zēles darbu

Kritiskas studijas par sajūtu problēmas izcelsmi.

Pētījumam ir liela nozīme jau ar nostādnes veidu vien. Ar strikto noraidījumu ieviest jaunlaiku izskaidrojumus grieķu filozofijā tiek dots ne tikai ieguldījums grieķu domāšanas pastāvības atjaunošanā, bet arī sistemātiskais jautājums par sajūtas būtību un tās dotībām sniedz tai vērtīgu skaidrojumu un ierosmi (*Forderung*).

Izklāsts ir pamatīgs un patstāvīgi izstrādāts no avotiem. Grieķu jautājums par esamību (*Sein*), uz kura pamata rodas un pastāv jautājums par sajūtu, protams, var tikt attīstīts sākotnējāk nekā tas notiek šajā darbā, kurš šai ziņā vēl kustas iebrauktās sliedēs. Tomēr šie apsvērumi nevar mazināt pētījuma pašvērtību.

Es iesaku [šo] darbu kā habilitācijas rakstu.

Freiburgā p. Br., 11. maijā 1935.

Heidegers.»

 Heidegger
 Prof. Dr.
 Freiburg 47

An die

Philosophische Fakultät
 des Herder-Instituts

Riga

Gutachten über die Arbeit von Dr. E. Sehl,
Kritischer Studien zur Entstehung des
Empfindungsproblems.

Die Untersuchung ist allein schon durch die Art ihrer Fragestellung von großer Bedeutung. Durch die ausdrückliche Zurückweisung des Hineintragens neuzeitlicher Deutungen in die griechische Philosophie wird nicht nur ein Beitrag geliefert zur Wiederherstellung der Gegenständigkeit griechischen Denkens, sondern die systematische Frage nach dem Wesen der Empfindung und ihren Gegebenheiten gibt ihm auch eine wertvolle Klärung und Förderung.

Die Darstellung ist gründlich und selbständig aus den Quellen erarbeitet. Die griechische Frage nach dem Sein, auf deren Boden die Frage nach der Empfindung erwächst und steht, kann freilich noch ursprünglicher entwickelt werden als das in der Arbeit geschieht, die in dieser Hinsicht sich noch in den überlieferten Bahnen bewegt. Dieses Bedenken kann aber den Eigenwert der Untersuchung nicht herabsetzen. Ich empfehle die Arbeit als Habilitationsschrift.

Freiburg i.Br., den 11. Mai 1935.

Heidegger

M. Heidegera *Atsauksmes* oriģināla kopija.

Gastdozenten der Herbergegesellschaft.

Dr. Martin Heidegger, Professor der Philosophie an der Universität Marburg.

Professor Heidegger, der ab 1. Oktober d. J. den Lehrstuhl Edmund Husserls in Freiburg i. Br. bekleiden wird, kommt ursprünglich von der Theologie und dem Studium der mittelalterlichen Scholastik her. Philosophisch ist er zunächst durch Heinrich Rickert und Emil Cassirer (gestorben 1915 in Göttingen) bestimmt, Johann aber entscheidend durch Heidegger, Dilthey und Scheler beeinflusst. Der Erforschung der Geschichte der Ontologie und Logik dient seine als Freiburger Habilitationsschrift eingereichte Untersuchung über „Die Kategorien- und Bedeutungslehre des Duns Scotus“ 1916. Die Erweiterung und Vertiefung dieser Aufgaben führte Heidegger zu einem Rückgang auf die antike Metaphysik, insbesondere auf Aristoteles und zwang ihn vor allem zu einer grundsätzlichen systematischen Besinnung über die inneren Möglichkeiten der Metaphysik und Logik. Diese langjährigen Forschungen wurden wesentlich gefördert durch ein stetiges Hineinwachsen in die phänomenologische Forschung. Als vorläufiges Ergebnis dieser Arbeit erschien 1927 in einem ersten Teil das Werk „Sein und Zeit“ dessen erste Auflage schon wenige Monate nach dem Erscheinen vergriffen war.

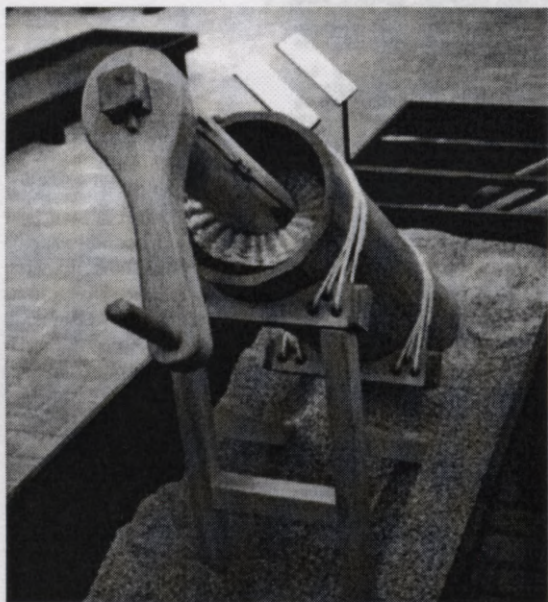
Die Grundfrage der Metaphysik zielt auf die Erhellung des Wesens des Seins, seiner möglichen Umwandlungen und Regionen. Soll diese Aufklärung einen höheren Zeissenden haben, so muß zu allererst gefragt werden: in welchem Sinn ist die Wesen überhaupt begreifbar wie Sein verstanden und in welchem Wesen bestimmbar? Eine historisch-systematische Besinnung ergibt: das Sein des Seienden (wie z. B. Natur, Geschichte) wird im Hinblick auf die Zeit verstanden, ohne das allerdings die Metaphysik dieses Grundfaktum gesehen oder gar zum Problem gemacht hätte. Schon „außerhalb“ läßt sich zeigen, daß die Philosophie ebenso wie das vorphilosophische Bewußtsein nach alter, jedoch nicht weiter begründeter, scheinbar zufälliger Gepflogenheit die Gebiete des Seienden im Hinblick auf die Zeit als „zeitlich“ Seiende, „außerzeitliche“ und „überzeitliche“ (ewige), „einteil“. Wenn dieser Zusammenhang zwischen Sein (Seinsverständnis) und Zeit besteht dann gilt es allererst, das Wesen der Zeit ursprünglich sichtbar zu machen. Das geschieht durch den Nachweis, daß das metaphysische Wesen des menschlichen Daseins in der ursprünglich verstandenen Zeitlichkeit gründet, die dem vulgären Zeitbegriff scharf zu stehen ist. Schon Hegel hat, wenngleich mit unzureichenden Mitteln, ohne grundsätzliche Orientierung auf das Seinproblem, versucht, gegenüber der Uhrzeit (tempus) die ursprüngliche Zeit (durée) herauszuarbeiten.

So wird die Grundlegung des allgemeinen Seinsproblems zu einer Metaphysik des menschlichen Daseins, die aller Anthropologie und Ethik und erst recht den positiven Natur- und Geisteswissenschaften vom Menschen als Fundament vorausliegt. Diese aller Wesensforschung des Seins (Ontologie) zugrundeliegende und ihr allererst fundamentgebende Metaphysik des menschlichen Daseins nennt Heidegger die Fundamentale Ontologie die freilich den vollen Begriff der Metaphysik keineswegs erschöpft.

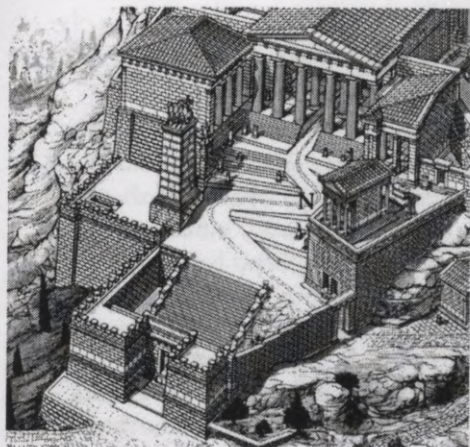
Die angekündigten Vorlesungen stellen sich die Aufgabe aus der Orientierung der in Sein + Zeit entwickelten Fundamentale Ontologie ein generales und neues Verständnis von Kant's Kritik der reinen Vernunft zu schaffen ist. Schon Hegel hat, wenngleich mit unzureichenden Mitteln, ohne grundsätzliche Orientierung auf das Seinproblem, versucht, gegenüber der Uhrzeit (tempus) die ursprüngliche Zeit (durée) herauszuarbeiten. So wird die Grundlegung des allgemeinen Seinsproblems zu einer Metaphysik des menschlichen Daseins, die aller Anthropologie und Ethik und erst recht den positiven Natur- und Geisteswissenschaften vom Menschen als Fundament vorausliegt. Diese aller Wesensforschung des Seins (Ontologie) zugrundeliegende und ihr allererst fundamentgebende Metaphysik des menschlichen Daseins nennt Heidegger die Fundamentale Ontologie die freilich den vollen Begriff der Metaphysik keineswegs erschöpft.

Herr Professor Dr. Heidegger liest über: „Einführung in Kant's Kritik der reinen Vernunft mit Rücksicht auf die Problemlage der Gegenwart“. Am 11., 12., 13. und 14. September von 8-10 Uhr abends im Saal des Schwarzhauptenhauses.

Beilage zur Rigaschen Rundschau (vom 7. September) 202 (1928) 10. Liekas, ka tas ir viens no retajiem rakstiem par M. Heidegeru periodikā Latvija xx gs. 20.-30. gados. Latviešu valodā līdzīgu apcerējumu (izņemot LKV) es vēl neesmu redzējis, tomēr ceru, ka tas ir tikai manas mazinformatības rezultāts.

Graudu pacelšanas 'gliemeža' makets Atēnu Tehnopolē liek atgādāties Hērakleīta 59. fragmentā sacīto, ka arī «veltņim taisns un liks ceļš [...] ir viens [un tas pats]» (γραφείοι ὁδὸς εὐθεῖα καὶ σκολιή [...] μία ἐστί.). Sikelijas Diodors vērs uzmanību uz apūdeņošanas 'gliemežu' saistību ar Aigipti un Arhimēda vārdu (...ἀρδευόντων διὰ τινος μηχανῆς, ἣν ἐπενόησε μὲν Ἀρχιμήδης ὁ Συρακόσιος, ὀνομάζεται δὲ ἀπὸ τοῦ σχήματος κοχλίας...; D.S. 1,34,2-3). Saskaņā ar kādu pat praktiski pārbaudītu hipotēzi uzbūves ziņā līdzīga ierīce esot varējusi apgādāt ar ūdeni arī t. s. gaisa dārzus Babilonā.

Egejs, Egejas jūra un Egejas kultūra!¹

Plašajā uzziņu literatūras klāstā latviešu valodā nebūs grūti atrast kādas saturiskas rindas par Egeju, Egejas jūru un Egejas kultūru. Ieskatīsimies kādā no tām.

Tā ir daļa no Atēnu akropoles rekonstrukcijas. Ar burtu 'N' apzīmēts savos izmēros nelielais Atēnas-Nīkes templis. No pieminētā skatpunkta Saronika līcis un vieta, kur atradās atēniešu vecā osta Falēra, ir saredzami, taču buru krāsu vismaz man būtu neiespējami noteikt pat ostā iebraucošajam četrmastu kliperim (sk. Pausaniju).

LPE: Egejs – leģendārs Atēnu valdnieks. Egeja dēļ Tēsejs pēc uzvaras pār briesmoni Mīnotauru aizmirsa apmainīt kuģa melnās buras pret uzvaru vēstījošajām baltajām

burām. Egejs ielēca jūrā; šo jūru sāka dēvēt par Egejas jūru.

Egejas jūra – pusslēgta jūra Vidusjūras baseinā, starp Balkānu un Mazāzijas pss. un Krētas salu. [...]

Egejas kultūra, Krētas-Mikēnu kultūra – kopīgs nosaukums Egejas jūras salu, Krētas, kontinentālās Grieķijas un Mazāzijas bronzas laikm. (3.-2. gt. p.m.ē.) civilizācijai. [...]²

Lai gan viss šajā rakstījumā liekas skaidrs un saprotams, tomēr gribētos precizēt vairākus jautājumus, piem.:

1. no kurienes Atēnu valdnieks Egejs nolēca,
2. kādā jūrā viņš ielēca;
3. kāpēc jūra, kurā viņš esot ielēcis, latviešu valodā nereti tika un tiek dēvēta dažādos vārdos.

Lai šos jautājumus aplūkotu no vairākām pusēm, visupirms pievērsīsimies attiecīgo īpašvārdu rakstībai latviešu valodā.

1. rakstība.

Latviešu valodā mūs interesējošais personvārds un piederīgie īpašvārdi tiek atveidoti vairākās formās:

a) kā 'Egejs'³ vai

b) kā 'Aigejs',⁴

attiecīgā jūra tiek dēvēta par:

a) Egeja jūru,⁵

b) Egejas jūru,⁶

c) Aigeja jūru,⁷

d) Aigu jūru,⁸

e) Aigaja jūru⁹ vai

f) Aigajas jūru;¹⁰

par attiecīgo kultūru ir pausti divējādi atzinumi, proti, tā esot:

a) Aigeja kultūra¹¹ vai

b) Egejas kultūra.¹²

Ar ko izskaidrojama šāda rakstības un izrunas dažādveidība? Vai tā liecina par sengrieķu valodas īpašvārdu dažādu atveides principu pielietojumu latviešu valodā (līdzīgi tam kā divi atšķirīgi pamatprincipi tiek lietoti atveidojot vārdus no sengrieķu un jaungrieķu valodām), vai arī, atsevišķos gadījumos, par nekritisku patapinājumu no citām ar oriģinālvalodu pastarpināti saistītām vai nesaistītām valodām, varbūt par pārņēmumu ieviesēju nepietiekošu lietpratību vai nevarību attiecīgos vēsturiskos apstākļos atspēkot tās normatīvās mazjēdzības, kurām bija jāklūst par saistošām sabiedrības lielākajai daļai?

Zīmīgi, ka pirmajās latviešu valodā sastādītajās konversācijas vārdnīcās¹³ tiek lietots vārds 'Egejs' un 'Egeja jūra,' kas šķiet mazāks pārpratums par vēlāko 'Egejas jūru' vai 'Egejas kultūru'. Tomēr arī šajos gadījumos gan izruna, gan rakstība izvairās no sengrieķu divskaņa α ('ai') atveides, lai gan tas latviešu cilvēkam nekādas artikulācijas grūtības nevarēja un nevar radīt.¹⁴ Būtu acīmredzot aplami domāt, ka attiecīgo vārdu rakstība un izruna ir tikusi patapināta no kopzemes vācu valodas, jo tā saglabā minēto divskani (*Ägäisches Meer*). Negribētos arī ticēt, ka te būtu bijis tiešs sakars ar jaungrieķu izrunu un rakstību; piemēru skaits par Bizantijas laika grieķu uzturēšanos tag. Latvijas teritorijā ir pārlieku niecīgs (*Laskaris Kananos*). Būs vien tepat uz austrumzemi jāraugās pēc īstenā rakstības un izrunas avota un vēlākajām attiecīgajām direktīvām. Bet austrumos pat klasiskā laikmeta sengrieķu valodas elementi tika un tiek izrunāti saskaņā ar t.s. Reihlīna *itacismu*, kamēr Eiropā – saskaņā ar Erasma *ētacismu*. Tostarp latvieši, reiz mācīdamies *ētacismu*, nereti vien izrunā un rakstībā piekopj *itacismu* arī at-

niecībā uz klasisko pasauli.

Kā divi pārprotamu var raksturot arī rakstības un izrunas pāreju no 'Egejs' (vīr. dz.) uz 'Egeja' (liekas, ka domāta siev. dz.) vārdu kopā 'Egejas jūra' un 'Egejas kultūra'. Kas ir šī Egeja? Ja vārds 'jūra' vai 'kultūra' latviešu valodā ir siev. dz., tad tas vēl nenozīmē, ka vīrs vārdā 'Egejs,' kas it kā ar savu rīcību esot devis nosaukumu kādai jūrai, neglābjami būtu japārveido par sengrieķu jaunavu 'Egeju' vārdu savienojumā 'Egejas jūra' vai 'Egejas kultūra'. Vīrs vienkārši nevar kļūt par sievu (protams, tradicionālajā izpratnē), lai arī tas notiktu 'jūras,' 'kultūras,' rakstības pareizības, vai kādas saistošas tradīcijas apsvērumu dēļ.

2. avoti.

Iepazīšanās ar dažiem attiecīgo tēmu aprakstošiem avotiem rada nepārliecinātības un neizpratnes sajūtu. Rakstos uzglabātie nostāsti par Aigeja liktenīgo bojāeju ir salīdzinoši vēlas izcelsmes un mazskaitliski. Nosaukšu tikai pazīstamākos autorus (vai tiem piedēvētos darbus):

Skats uz vietu, kur atradās senā atēniešu osta Falēra un vēl tagad plešas Saronika līcis (tas viss atrodas tur, kur 'debesis' saskaras ar 'ūdeni'). Zinātāji kreisajā pusē saņem arī vecā stadiona detaļu, centrā parlamenta ēku, Sindagmas laukumu, Zapeionu Nacionālā parka skāvienos, Olimpiskā Zeva templi, akropoli, Filopapa pieminekli, bet tālumā labajā pusē, liekas, arī Mūnihijas līci. Diemžēl attēlu, kas būtu paredzēts tieši dotajai tēmai fotogrāfiju simtos nespēju atrast. Šāda aina uz Saronika līci mūsdienās paveras no Likabēta klints (par nožēlu diena bija diezgan 'dūmakaina' un izšķirtspēja minimāla).

- a) [Apollodors],
- b) Pausanijs,
- c) Plūtarhs,
- d) Svida.

[Apollodors]:

T.s. Apollodora *Bibliotēkā* tiek pārstāstīti daudzi nostāsti, un piesaukts arī Aigeja vārds. Diezgan skurpulozi aprakstījis Aigeja un viņa dēla Tēseja gaitas, viņš par Aigeja nāvi tomēr izsakās viennozīmīgi skaidri, proti: Aigejs, no akropoles ieraudzīdams peldošo Tēseja kuģi ar melnajām burām, uzskatījis dēlu par bojā gājušu

un nolēcis no klints (*Epit.* 1,10). Varbūt līdzības dēļ šajā vietā var pieminēt arī Sikelijas Diodoru (4,61,4-62).

Lai gan ir grūti pieņemt, ka tik lielā attālumā, kas šķir akropoli no senās Atēnu ostas Falēras, var atrazīt buru krāsas, tomēr sev pašam piemītošās īpatnības uz visiem ne vienmēr der attiecināt. Tas, kas dažiem šodien vairs nav saskatāms, senatnē, iespējams, visiem bija acīmredzams. Turklāt Apollodors pats nekonkretizē, no kādas tieši akropoles Aigejs esot raudzījies, un uz kādu jūru skatījies.

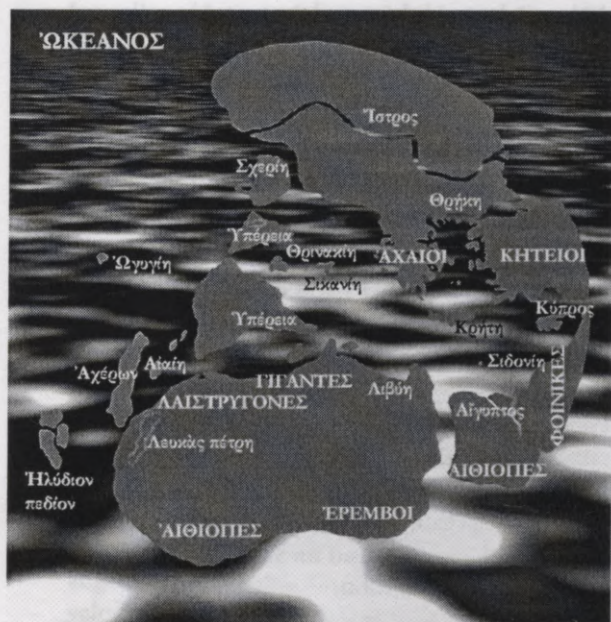
Plūtarhs:

Plūtarhs savā Tēsejam veltītajā biografijā min arī Aigeja traģisko likteni. Dēls aizmāršības dēļ esot aizmirsis nomainīt melnās buras pret uzvaru vēstošajām baltajām burām. Kad kuģis piestājis Falērā, Tēsejs pats palicis tur un uzsācis upurēšanu dieviem, kamēr ziņnesis devies uz pilsētu (acīmredzot uz Atēnām) ar vēsti par laimīgo uzvaru. Taču pilsētnieki viņu sagaidījuši, apraudot no klints nolēkušo un bojā gājušo Atēnu valdnieku Aigeju (*Thest.* 22). Nedz jūras, kas būtu jāsauc Aigeja vārdā, nedz kultūras.

Pausanijs:

Izrādās, ka Aigejs, ja atsaucamies uz Pausaniju, kas pārstāsta ļautiņu ticējumus, savu dēlu Tēseju esot gaidījis nekur citur kā Atēnu akropolē, tajā vietā Propilaju labajā pusē (skatoties no 'ieejas'), kur ap v gs. vidu tika uzcelts Atēnas-Nīkes templis, no kurienes vislabāk varot saredzēt arī jūru. Bet kādu jūru? Nevis to, kura, kā stāsta, esot nosaukta Aigeja vārdā (to, manuprāt, no akropoles vispār nevar redzēt, jo traucē Himēts, Parnēts u.c. kalni, kā arī palielais attālumš), bet gan Saronika līci, t.i., to jūru, kas atrodas t.s. Egejas jūras pretējā pusē un kuru no Egejas jūras atdala pati Atika. Pausanijs raksta, ka tieši no šīs vietas, kā ļaudis stāstot, Aigejs esot nolēcis un aizgājis bojā (ἀφείς αὐτὸν διαφθεῖρεται ἢ ἐντεῦθεν ἢ θάλασσά ἐστι σύνοπτος, καὶ ταύτη ῥίψας Αἰγεὺς ἐαυτὸν ὡς λέγουσιν ἐτελεῦτήσεν, 1,22,4-5).

Ir pilnīgi saprotams, ka ielēkt jūrā no tās vietas, no kuras var vienīgi redzēt kilometriem attālo jūru, ir pagrūti pat ar dievu piepalīdzību. Bet tas, kas nav iespējams ierastiem līdzekļiem, tautas izdomā un nostāstos iegūstot visumā fantastiskus apveidus, nereti tiek atzīts par pašsaprotamu (t.i., nevienam nesaņemotam, jo neviens to neapšaubā, neizdibina un neizprašā). Pausanijs, kā noprotams, tiem nav ticējis. Vai mums tiem būtu jānotic?

Tādu zinātāji stāda priekšā tā saukto Homēra pasauli.

vārdā nenosauktā jūrā (..ἀπὸ τῆσ ἀκρωρείασ εἰσ τὴν θάλασσαν..). Svida turpina: tāpēc arī šo jūru līdz šodienai sauc par Αἰγαίον. Viņš nenorāda nedz traģiskā notikuma vietu, nedz klinti, nedz jūru un liekas nemanām arī Αἰγε- un Αἰγα- atšķirības. Var rasties pat iespaids, ka vārds Αἰγαίος ir atvasināts no Αἰγεύς. Pat uz Homēram piedēvētās pasaules ainas mūsdienu attēlojuma var saskatīt Saronika līča un t.s. Egejas jūras atšķirību un jādomā, ka jūras braucēji un tirgotāji hellēņi šīs divas ūdens pasaules nesapludināja vienā arī tālajā senatnē.

3. valodiskais risinājums.

Kādu atbildi šajā jautājumā sniedz valoda pati? Sengrieķu literatūrā ir vārdā saukta kāda jūra, kura viennozīmīgi tiek apzīmēta kā Αἰγαίος πόντος, Αἰγαίον πέλαγος vai Αἰγαία θάλασσα. Vārds Αἰγαίος vai Αἰγαίον [Aigaíos vai Aigaíon] ir adjektīvs, un tas varētu būt atvasināts:

1. no kādas pilsētas (vietas, mītnes vai salas) nosaukuma Αἰγαί [Aigaí], latviešu val. – Aigas (vārds ir siev. dz. daudzskaitli-

Svida, s.v.: Αἰγαίον
πέλαγος:

Svida diezgan plaši apraksta attiecīgo nos-tāstu un ir viens no tiem, kas liecina par īpata atvasinājuma pastāvēšanas iespē-jamību vai pats ir viens no tiem, kas to ievieš. Pēc ļautiņu ticējumu atstāsta par Tēseju, la-birintu, Mīnotauru un Ariadni, viņš pārpratu-mu ar burām aizvieta ar kāda tirgoņa melīgu stāstījumu par Tēseja bojāeju Aigejam, kas tam noticejis, nolēc no klints virsotnes kādā

nieks). Ir vairākas šādas vai līdzīgas pilsētas: a) Aigas (kr. val. Ἄγι), Ahajas ziemeļos ar Poseidona kulta vietu (*Il.* 8,203; *Hdt.* 1,145; *Str.* 8,385); b) Aigas Aiolidā (*Hdt.* 1,149: Αἰγαίαι; *X. H.G.* 4,8,5: Αἰγαίεις; *Plb.* 5,77,4: Αἰγαίεις; *T.*: 56,E4: *Aegae*); c) Aigas Kilikijā (*Athen.* 2,17; *St. Byz. Ethn.* 38,9); d) Aigas Maķedonijā (*D.S.* 16,3,3; *Arr.* 1,11,1); e) Aigas Eubojas salā (*Str.* 8,386); un vēl ir f) Aigas – Poseidona mītne (*Il.* 13,21; *Od.* 5,381) vietā, kuru saucam par Egejas jūru.

Ja t.s. Egejas jūrai būtu kāds sakars ar Egeju (vai Aigeju), tad attiecīgajam adjektīvam būtu bijis jābūt atvasinātam:

2. no vārda Αἰγεύς [Aigeús], latviešu val. – Aigejs, t.i., tam būtu bijis jābūt vārdam Αἰγεῖος [Aigeíos].

Tomēr tā vietā mēs esam spiesti lasīt sengrieķu vārdu Αἰγαῖος, un šāds lasījums izslēdz jebkādu sakaru ar daudz zināto Atēnu varoni pat neatkarīgi no tā, vai tautas ticējumos viņš vispār ir lēcis jūrā, un kādā jūrā viņam ir labpatīcības ielēkt. Valodiskais risinājums šajā gadījumā ir nepārprotams, un to nav ietekmējuši nedz dažnedažādie mīti, nedz nostāsti un varoņteikas. Jājautā, kāpēc gan tie ir ietekmējuši dažu valodu rakstību?

Αἶγα- (Αἰγαῖος; Aigas; Aigu-, piem., Aigu jūra) pretmetā Αἶγε- (Αἰγεῖος; Aigejs, Egejs; Aigeja-, Egeja-, piem., Aigeja vai Egeja jūra) – tāds ir pamatpretstats. Tomēr šo pretišķību uzrāda nebūt ne visas valodas – no vienas puses latīņu: *Aegeus* un *Aegaeus*, kā arī vācu: *Aigeus* un *Ägäisches Meer*; no otras puses angļu *Aegeus* un *Aegean sea*; krievu *Эгей* un *Эгейское море*; latviešu: *Egejs* vai *Aigejs* un *Egeja* vai *Aigeja jūra* u.c.

Visupēc ieskatisimies Strabona rakstītajās rindās (8,386); pēc *Il.* 13,21 un 13,34 citēšanas viņš bilst sekojošo: βέλπιον δέχεσθαι τὰς ἐν Εὐβοίᾳ, ἀψ' ὧν εἰκὸς καὶ τὸ πέλαγος Αἰγαῖον λεχθῆναι, t.i., labāk esot pieņemt to [polisu, kas] Eubojā [tiek domātas Eubojas Aigas], pēc kuras acīmredzot arī nosaukta Aigu jūra („τὸ πέλαγος Αἰγαῖον..”). Kāpēc dažas tautas vismaz rakstībā ir noticejušas mītiem un nostāstiem, bet atstājušas bez ievēribas Strabonu?

4. tradicionāli ieviesusies rakstība.

Termins ‘tradicionāli ieviesusies rakstība’ tiek uzskatīts par vienu no tiem pietiekošajiem argumentiem, ar kuru piepalīdzību dažreiz pamato to vai citu svešvārdu atveides īpatnības latviešu valodā. Tomēr ne vienmēr minētais arguments var atturēt interesentus ielūkoties vārdā viņpus un neatkarīgi no

tā iezīmētajām aplodām, līdzīgi tam kā neviens likums nevar liegt izdibināt paša likuma taisnīguma pamatus.

Ar minētā termina līdzdalību jo bieži tiek attaisnota valodnieciski apšaubāmu formu lietošana ar aptuveni sekojošu atrunu izpalīdzību: 'tā tas esot ieviesies' vai 'tāda esot rakstības tradīcija' un tml. Turklāt 'ieviesušās' formas ir saistošas ne tikai masu un 'pop' literatūrai, bet arī zinātniskajā aprītē (ja es šobaltdien kādam teiktu, ka saliktenis 'hidraul-' mūsdienu nozīmē ir aplams, ka tas visupirms ir antīkās muzikoloģijas termins, mani saprastu tikai daži). Kartēs latviešu valodā, pat tajās, kuras atspoguļo antīkas pasaules robežas, mēs lasām vārdus 'Egejas jūra'; mēs rakstām bakalauru un maģistru darbus par 'Egejas kultūru' un iegūstam zinātniskos grādus, lai gan, strikti runājot, gan minētās jūras, gan kultūras vārdiskais apzīmējums varētu būt mazticams. Un tomēr tas vismaz ir atpazīstams nosaukums, bet vārdu salikumu 'Aigu jūra' vai 'Aigu kultūra' būs dzirdējis vien retais. Līdzīgi juristiem, kuri kādas rīcības vai notikuma atbilstību un saskaņu likumam nereti mēdz apzīmēt ar 'taisinīguma' un 'patiesības' terminiem, lai gan mūsdienu likumdošanai ar taisnīgumu un patiesību vairs nav nekāda sakara (dzīvīga augsne terorismam), arī mums nereti nākas pieņemt kā likumiskas tādas valodiskas formas, kuru patiesīgums lietojumā mūs vairs neinteresē.

M. Vecvagars

Rīgā, 29/12/2002

Piezīmes

¹ Šīs piezīmes ir radušās tiešā divu P. Ķiķaukas rakstu ietekmē (Ķiķauka P., "Aigeja jūra, Aigeja kultūra," Ķiķauka P., *Piezīmes par dažiem latviešu valodas labojumiem*, R.: P/S Zemnieka domas izdevums, 1937, 67. lpp. un Ķiķauka P., "Aigu jeb Aigajas jūra," *Amerikas latviešu Humanitāro zinātņu asociācija: Rakstu krājums 1*, red. Dr. J. Siliņš, Ņujorka: [Amerikas latviešu Humanitāro zinātņu asociācija], 1957, 77.-79. lpp.).

² LPE, 3. sēj., R.: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1983, 25.-26.lpp.

³ Dravnieks I., *Konversācijas vārdnīca*, 1. sēj., Jelgava: H.I. Draviņ-Dravnieka apgādībā, 1891-1893, 409. lpp.; LPE, 26. lpp.; Parandovskis J., *Mitoloģija: Grieķu un romiešu ticējumi un teiksmas*, R.: Zinātne, 1976, 164. lpp. (lieto abas formas: gan Egejs, gan Aigejs) u.c.

⁴ Piem.: Felsbergs E., *Grieķu īpašvārdu pareizrakstība latviešu valodā*, [B.v.:] Lat-

vijas Universitātes izdevums, 1922, 11. lpp.; *Norādījumi par citvalodu īpašvārdu pareizrakstību un pareizrunu latviešu literārajā valodā*. XIII: *Sengrieķu valodas īpašvārdi*, sast. Ā. Feldhūns, R.: Zinātne, 1974, 34. lpp.; Parandovskis J., 164. lpp.; Kūns N., *Zelta aunāda: Sengrieķu mīti un varoņteikas*, 2. izd., R.: Liesma, 1985, 175. lpp.; Eiripīds, *Traģēdijas*, R.: Liesma, 1984 (sk. *Vārdnīcu*, 375. lpp.) u.c.

⁵ Dravnieks I., 409. lpp.; *Konversācijas vārdnīca*, 1. sēj., R.: Drukājis E. Landsbergs, 1906, 757. lpp.

⁶ *LPE*, 25. lpp.; Kūns N., 175. lpp.; *Lielā ilustrētā enciklopēdija*, R.: Zvaigzne ABC, 1997, 191. lpp. Minētajā lappusē lasītājs atradīs vēl kādu interesantu vārdu, proti, antīko pilsētu Itālijā ar nosaukumu 'Pesta'! Jāpiebilst, ka tā bija sengrieķu kolonija Poseidonija, kuru vēlāk romieši pārdēvēja par Paistu (lat. val. *Paestum*).

⁷ Felsbergs E., 11. lpp.; *LKV*, 1. sēj., col. 120-123; Blese E., *Pareizrakstības vārdnīca*, R.: Valtera un Rapas akc. sabiedrība, 1939, 225. lpp.; Kūns N., 175. lpp.

⁸ Ķiķauka P., *Piezīmes par dažiem latviešu valodas labojumiem*, R.: P/S Zemnieka domas izdevums, 1937, 67. lpp.

⁹ *Zemes un Tautas*, 1. sēj., prof. R. Krimberga, prof. N. Maltas, Dr. A. Bilmaņa un A. Grīna red., R.: Grāmatu Draugs, 1929, 559. lpp.

¹⁰ Ķiķauka P., 67. lpp.; Blese E., 225. lpp.

¹¹ *LKV*, 1. sēj., col. 123-124.

¹² *LPE*, 26. lpp.

¹³ Piem.: Dravnieks I., *Konversācijas vārdnīca*, 1. sēj., Jelgava: H.I. Draviņ-Dravnieka apgādībā, 1891-1893, 409. lpp.; *Konversācijas vārdnīca*, 1. sēj., R.: Drukājis E. Landsbergs, 1906, 757. lpp.

¹⁴ Ja divskanis 'ai' ir tik nelatvisks, ka svešvārdu atveidē tas būtu noteikti izskaužams, tad arī latviešu valodā pašā vārdi ar to, konsekvences dēļ, būtu jāpārveido, piem. pilsētu 'Aizpute' nāktos dēvēt par 'Izpute' vai tml.

Tempļa vārtu makets Atēnu Tehnopolē. Ar tā palīdzību skatītājiem tika demonstrēts t.s. automātiskais vārtu atvēršanas tehniskais risinājums. Vienīgā ārējā un tāpēc visiem skatāmā īpatnība ir uguns degšana uz altāra tempļa priekšā (sk. arī piem.: COHEN M.R., DRABKIN I.E., *A Source Book in Greek Science*, 5th printing, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1969, 328-329).

Imanuela Kanta (1724-1804) vārds Latvijā nav svešs, un, liekas, vismaz atsevišķās aprindās tas neprasa kādus īpašus paskaidrojumus. Zināmi vai mazākais dzirdēti ir arī daži nostāsti par I. Kanta saistību ar Rīgu un XVIII gs. Livoniju.

Neesmu I. Kanta uzskatu lietpratīš, nedz arī viņa varbūtējo Inflantes atpēdu meklētājs un pētnieks. Kā esmu to paskaidrojis arī kādā citā rakstījumā, I. Kanta un M. Heidegera vārdus pieminēšie atradumi *Latvijas Valsts vēstures arhīvā* nav kāda īpaša šim nolūkam domāta pētījuma rezultāts; tie ir uzieti nejauši, lūkojot pēc pilnīgi cita satura materiāliem, tādēļ manam stāstījumam drīzāk piemīt tikai informatīvs, pieredzējumus aprakstošs, bet ne izdibinošs raksturs.

2003. gadā kādu laiku pavadīju *Latvijas Valsts vēstures arhīvā* un visa cita starpā ieskatījos arī K. Strauberga atstātajos papīru kalnos. To, ko biju cerējis atrast – neuzgāju, ko necerēju – to atklāju.

Viens no atradumiem – Roberta Malvesa vēstule K. Straubergam 1935. g. 1. vi (LVVA, F. 5456, apr. 1, nr. 17, 500.-501. lpp.) – vismaz manās kā lasītāja acīs saistās:

- ar jautājumu loku par humanitārisma pastāvēšanas iespējamību un apstākļiem Latvijā (t.s. zelta laikmetā), kā arī
- ar I. Kanta vārdu tagadējās Latvijas teritorijas robežās.

1 Liepāja, 1935. g. 1. jan.

Ļoti godājņi maiņi Profesora kungs!

Ļoti šim esmu saukārtājis un regīstrijas pēc pavirši sastādītā un ļoti klūbainā kataloga četru lielākās nodaļas *„Geschichte, 2. Literatur und Kunst und 3. Theologie un vienu mazāku nodaļu – Sprachwissenschaft“*. Šo četru nodaļu grāmatas novietotas 14 skapjos ar 6-8 plauktiem. Vismaz pusei no šiem skapjiem grāmatas plauktos liktas divām rindām, tā kā saukārtoto skapju skaitis būtu aprēķināms vismaz uz 20. Grāmatas ārkārtīgi nopūtējušas, jo vismaz 15 gadus nav kustinātas. Neskatoties uz to ir patiesi baudījums rīlāt monumentālos foliantus pergamenta iesējumā – Liepājas grāmatasajēji bijuši ļoti maistari. Var vērot, ka grāmatas krātas un speciāli iesietas jau no pilsētās dibināšanas 1625. g. Savišķi daudz vāco izdevumu un glīto sējumu ir vēstures un teoloģijas nodaļās, un viena daļa būs vēl juridiskajā.

Piebildīšu, ka vēstules autors Roberts Malvess (1905. g.-1982. g.) ir bijis vēstures institūta zinātniskais līdzstrādnieks, pasniedzējs Latvijas Valsts universitātē. Tā kā daži K. Strauberga materiāli, kā man likās un kā ilgo gaidīšanu skaidroja arhīva darbinieki, pirms izsniegšanas tika iesieti kartona vākos, biežāk gan ar vispār-

pazīstamo – kopš neatminamiem laikiem – logo «Дело №.» vai tml., radās iespāids, ka man ir bijis tas gods atsevišķus papīru saišķus pārcilāt un lasīt vienam no pirmajiem vismaz pēdējo 50 gadu laikā. Nav brīnums, ka iepazīstoties ar R. Malvesa vēstules tekstu, mani pārņēma dibināta un izprotama satrauksme – tikai I. Kants man vēl trūka.

R. Malvesa vēstuli mehāniski un patvaļīgi esmu sadalījis trijos atsevišķos fragmentos, kurus attiecīgi apzīmēju ar nr. 1., 2. un 3. (pēdējais sakrīt ar vēstules 2. lpp.).

1. fragments ievēd mūs kādā pamestā telpā ar grāmatu krāvām. Vēstules saturs nesniedz tuvākus paskaidrojumus par to, kas ir un kur Liepājā atradās minētā telpa, tomēr ar zināmu vārbūtību var pieņemt, ka tā ir saistīta ar t.s. Vecbibliotēku, tās fondu (otrreizējo?) vēlino pārinventarizāciju un grāmatu pārvietošanu uz t.s. Jaunbibliotēku vai tml. Nav mazsvarīgs tas fakts, ka Latvijas Valsts 1935. g. svinēja savas pastāvēšanas 17. gadadienu un attiecībā pret savu pirmējo ilgstamību atradās jau krietni pūsmūžā, un visu šo laiku kāda 'humanitāra telpa,' reiz apzināti (ar neizbēgamo, taču jau pierasto varbūtējo piebildi – "līdzekļu trūkuma dēļ") padarīta par nezināmu un nepieejamu, visu šo pieminēto laiku bija ilgusi nevienam nevajadzīga. Valstij lieko lietu klāstā to vai citu atkarību atspaidā ir tikušas iekļautas arī grāmatas (un ne vienu reizi vien, un ne vienā vietā vien).

2. fragments viņpus tehniskām detaļām ir iezīmīgs ar divām saturiskām jomām. Pirmā ir saistīta ar R. Malvesa rakstījumu: «Uz tām [t.i., grāmatām] mums maz izredžu». Minētā frāze norāda uz to, ka vēsturnieks Liepājā ir pildījis kādu ne Liepājas vietvaras iniciētu misiju; ierosme ir izrietējusi no vēstulē tuvāk nepaskaidrotajiem 'mums,' un šīs ierosas varbūtējais iznākums ir iekļāvis sevi arī iecerī par grāmatu un rokrakstu pārvietošanu 'pie mums' (uz Rīgu?).

Fragmenta otrā saturiskā joma visubeidzot ir saistīta ar I. Kanta vārdu. Ieskatisimies šajās, varētu pat sacīt, dramatiskajās rindās: «..Kā lielu vērtību es pagaid-

Visumā ņemot grāmatu daudzs netrūkst, it sevišķi pilnīga ir vēstures nodaļa. Teoloģijas nodaļa trūkst visas latviešu valodā iespīstās vecās grāmatas, kas no jaunā inventarizētas un pārvietotas uz jaunbibliotēku. Lielākā daļa pāriinventarizētas arī nelielas (ap 200 sēj.) valodniecības nodaļas grāmatas. Uz tām varam maz izredžu. Plašo Baltikas nodaļu, laikiem, nebūsim. Pēc satura daudz Baltikas grāmatu gan saņemsim netieši - līdz ar jūriāko nodaļu.

Pie grāmatu reģistrēšanas un attiecīgas nodaļas sakārtošanas iespējams strādāt tikai vienam, jo patīgi būtu tikai trāucējoši. Pēc priekšdarbu veikšanas vārēs izlietot arī palīgus, kas laipni apsolīti.

Kā lielvērtību es pagaidām veizpaužu svarīgu atradumu teoloģijas nodaļā: J. Kanta manuskriptu - lekcijas par reliģijas mācību. Sīks rokraksts uz ca. 400 l.p. Sējuma libellāpas nav. Uz vāka muqu-ras iespiests: *Domilek, Dogmatik und Moral. Vier tigi katalogs pieemin J. Kanta vārdū: Kant, J. Vorlesungen über Religionlehre. Leipzig, 1817. So manuskriptu R. Kienitz 1837. g. devinājis sv. Trīsvienības baznīcai.*

ām neizpaužu svarīgu atradumu teoloģijas nodaļā: I. Kanta manuskriptu – lekcijas par reliģijas mācību. Sīks rokraksts uz ca. 400 l.p. Sējumā titullapas nav. Uz vāka muguras iespiests: *Homiletik, Dogmatik und Moral*. Vienīgi katalogs piemin I. Kanta vārdu: *Kant I. Vorlesungen über Religionslehre*. Leipzig, 1817. Šo manuskriptu R. Kienitz 1837. g. dāvinājis sv. Trīsvienības baznīcai.»

Ar reizi ir jāsaka, ka mūsdienās Liepājas Centrālajā zinātniskajā bibliotēkā I. Kanta rokrakstu nav; vēl jo vairāk, tie tur nekad nav bijuši. R.

КАТАЛОГЪ

Либавской городской библиотекѣ.

421 7043

Kant, I., Vorlesungen über Religionslehre. Leipzig, 1817.

Katalog

der

Libauschen Stadt-Bibliothek.

1905.

Red. und Verdrucker bei „Lituanische Druckerei.“

Vorlesungen über die philosophische Religionslehre, Leipzig: Carl Friedrich Franz, 1817 (Nac. bibl. RRGN).

R. Malvess bija goda vīrs, kas centās izgaismot sava atraduma slēptās un tumsnējās puses un gūt skaidrību par rokraksta piederību. Man nav zināmi viņa veiktie meklējumi visās detaļās, tāpēc jāsamierinās ar to rezultātu – 1940. g. publicēto darbu: *Liepājas pilsētas bibliotēkas rokraksti*, kurā ieraksts

LIEPĀJAS PILSĒTAS

BIBLIOTEKAS ROKRAKSTI

Mag. hist. R. MALVESS

LIEPĀJĀ 1940

LIEPĀJAS PILSĒTAS VALDES IZDEVUMS

ar nr. 131 kļūdē jēlkādas varbūtējās šaubas sakarā ar atrastā rakstu darba izcelsmi un piederumu.

Varam turpināt lasīt R. Malvesa vēs-

131. Homiletik, Dogmatik und Moral. Stud. theol. Gustava Gromaņa lekciju piezīmes no 1823. g. 1905. g. iespiests Liepājas pilsētas bibliotēkas katalogs aplūm pieraksta šīs piezīmes Imanuelam Kantam.

tuli: «[Liepājas] Pilsētas bibliotēkā glabājas arī ļoti daudz bij. Nikolaja ģimnāzijas un reālskolas grāmatas, ca. 10 skapji ar vērtīgām grāmatām, kas mums arī

noderētu. Šī skolu bibliotēka noslēpta vienā tumšākā kaktā» (nr. 3).

‘Tumšākais kakts,’ līdzīgi kā ‘nabagmāja,’ ir neatņemami un būtiski humanitārisma attīstības apstākļu apraksta termini Latvijā (iespējams, ka attiecībā ne tikai uz pagātni): kādu līdz šim latviešu valodā npublicētu

I. Kanta darbu (*Die Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft*) ir pārtulkojis arī vēlākais nabagmājas piederīgais Jēkabs Māsēns (pazīstamāks ar Dantes *Dievišķās komēdijas* tulkojumu, tiesa, no vācu valodas; 1844-1927). Salāgojot pagātni ar mūsu dienām tomēr sadrūv labā oma atjausot, ka mūsaiķu varasvīri tik maz uzmanības veltī nozīmības ziņā nezūdošu pagājības vērtību atjaunotnes akcijām: iemājnīeku netrūktu un, kazi, uzrastos jauni ‘māsēni,’ tomēr ir arī cerīgas iezīmes: vismaz vārds ‘trimda’ atgūst savu aizmīrsai atvēlēto pirmējību.

Arī mūsdienu Liepājas muzeja tēma neviēš uzticību: «*R. Malvesa* [1940. g. izdotajā] katalogā minēto rokrakstu [Liepājas] bibliotēkā vairs. nav. 1946. vai 1947. gadā tos ieguva Liepājas Vēstures un Mākslas muzejs. Vēlāk ar Liepājas pilsētas Izpildu komitejas 1949. gada 27. maija lēmumu Nr. 322 tika oficiāli apstiprinātas muzeja tiesības atlasīt no bibliotēkas vecā fonda rokrakstus un grāmatas. Bez rokrakstiem muzejs no ‘Vecbibliotēkas’ fonda ieguva apmēram 2500 retu senu grāmatu ar novadpētniecisku un kultūrvēsturisku nozīmi» (*Bibliotēku darbs: Bibliotēku zinātnes aspekti*, Rīga: Avots, 1984, 94. lpp.). Zinātāji stāsta, ka uzzināt to, kas muzejā tiek glabāts šobaltdien, ir neiespējami; atbildes ir noraidošas: “Nav,” “Nezinām,” “Nevaram atrast” un tml. Arī mani centieni sazināties ar šo iestādi ir beigušies nesekmīgi.

Droši ir zināms, ka Latvijā ir divi I. Kanta lekciju pieraksti rokrakstos J. Misiņa bibliotēkā (Akad. bibl. RRGN). Bet vai gan Latvijā ir kādreiz bijis un būs ‘tumšāko kaktu’ trūkums?

Paldies Zanei Gailītei.

Rīgā, 15/09/2003

M. Vecvagars

Te būtu vērts sakāms kādam filosofam, kas pazīst arī J. Kanta rokrakstu.

Pilsētas bibliotēka glabājis arī ļoti daudz bij. Nikolaja ģimnāzijas un reālskolas grāmatas, ca. 10 skaņģi ar vērtīgām grāmatām, kas mums arī noderētu. Šī skolu bibliotēka noslēpta vienā tumšākā kaktā. To uzgāju ziņkārības dēļts redzēt visu, kas tie vien kādā kaktā noglabāts.

Tālāko rīcību būtu nepieciešami personīgi pārrunāt. Sakarā ar to pēc Vadsārvērtīko ieteikumu Rīgā un Jūs apmeklēt.

Šai gadījumā lūdzu pieņemt manas dziļākās cieņās apliecinājumu.

Jose (Roberts) Valves.

3

Erehteja templis Atēnu akropolē.

Āfrika 9, 10
 'Afrodite' 23
 Ahaja 56
 Aigalejs 15
 Aigaja jūra 52
 Aigajas jūra 52
 Aigas 55, 56; Aigu jūra 52, 57; Aigu kultūra 57
 Aigejs 52, 53, 54, 55, 56; Aigeja jūra 52; Aigeja kultūra 52
 Aigipte 50
 Aiola iela 16
 Aiolida 56
 Aishils 24
 Alberts 7
 Aleksandrs (Maķedonijas) 27
 Amorga 23
 Andra 22
Antiquity 22
 [Apollodors] 53, 54
 Apollons 20; templis 19, 20
 Areja kalns (Areopags) 16
 Arhimēds 50
 Ariadne 55
 Aristofans 24
 Aristofrons P.Z. 19
 Aristotels 18
 Atēnas 6, 9, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 32, 33, 38, 51, 54, 56; akadēmija 14; akropole 29, 51, 53, 54; cietums 16; universitāte 32
 Atēnas-Nikes templis 51, 54
 Atēnu akadēmijas Hellēņu filozofijas pētniecības centrs 32
 Atēnu Numismātikas muzejs 16
 Atēnu Pilsētas muzejs 16, 17

Atēnu Zinātņu akadēmija 33
 Atēnu skola 18
 Atēnu (Municipalitātes) Tehnopole 7, 16, 50, 58, 66
 Atika 54; Atikas lidzenums 15
 Atlantida 22
 Atlants 10
 Ausējs L. 12
 Ave Sol 25
 Babilona 50
 Balkānu pussala 51
 Bebene 26
 Bellīni V. 25
 Benaki muzejs 27, 29
 Bērziņš L. 12, 13
 Bibliotēka 53
 Bizantija 7, 8, 52
 Brīvības piemineklis 27
Casta Diva 25
 Celms T. 43
 Čerčils V. 20
 Dailes teātris 23
 Dante 62
 Daugavgrīvas iela 40
 Dēla 30
 Delfi 19, 20
Dievišķā komēdija 62
 Dils E. 14, 39
 Dilss E. 14
 Diodors (Sikelijas) 50, 54
 Diogens no Lāertas 18
 Diogens (no Sinopes) 27
 Dionisija Areopagīta iela 21
Discovery 29
 Egeja 53; Egejas jūra 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57; Egejas kultūra 51, 52, 53, 57
 Egejs 51, 52, 53, 56; Egeja jūra 52
 Eiropa 9, 10, 31, 33, 34, 52
 Engelhardts R. 39, 40
 Epidaura 23, 24
 Epigrafiškais muzejs 16
 Erasmus (Roterdamas) 52
 Euboja 56
 Euripids 24
Evzonon 6
 Falēra 51, 53, 54
 Filopapa piemineklis 16, 53
 Freiburga 43, 46; universitāte 43, 44

- Gailīte Z. 62
 Gills N. 9, 34
 Glifada 18
 Grāmatu stojis aitrijs 30
 Grieķija 9, 15, 16, 17, 19, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 51 (sk. arī: Hellada)
 Gūlandri N.P. fonda Kikladu mākslas muzejs 23
 Hadriāna vārti 16, 21
 Heidegers M. 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 49, 59
 Hellada 7, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 19, 20, 21, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 31, 33 (sk. arī: Grieķija)
 Helladas Nacionālā bibliotēka 32
 Hellēņu tautas mākslas muzeji 17
 Hellēņu tautas mūzikas instrumentu muzejs, Etnomuzikoloģijas centrs 21
 Hellēņu teātra studiju muzejs un centrs 20
 Heopsa piramīda 28
 Hērakla stabi (Gibraltārs) 22
 Hērakleits 50
Hercogs Jēkabs 19
 Herdera institūts (Rīgā) 39, 40, 41, 43, 44; biedrība 40, 41, 43
 Hēroda Atika odeions 23, 24
 Hērodots (Irodots) 18
 Himēts 15, 54
 Homērs 55
 Huserls E. 43
 Inflante 59
 Jānis 17; Jāņa evaņģēlijs 17
 Jaunie laiki 21
 Jelgava 14
 Jelgavas klasiskā ģimnāzija 14
 Jurevičs P. 9, 42
 Kalniņš R. 46
 Kanellopūlosu P. un A. muzejs 23
 Kants I. 7, 43, 59, 60, 61, 62
 Kallasa (Kalogeropūlosa) M. 20
Karalis Nameitis 19
 Kastriotis P. 19
 Kenedija Ž. 20
 Kenedijs Dž. 20
 Keosa 23
 Kiklades 22, 30; kultūra 23
 Kilikija 56
 Kinics (*Kienitz*) R. 61
 Klumbergs V. 39, 40
 Kolonaki 6, 17, 18, 33
 Krēta 22, 51; Krētas-Mikēnu kultūra 51
 Krievija 13
 Kūmaniotis D.G. 19
 Kurcs E. 39
 Ūķiķauka P. 9
 Laskaris Kananos 7, 52
 Latvija 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 31, 32, 33, 34, 37, 39, 40, 41, 43, 46, 49, 52, 59, 61, 62; Valsts 33, 60
 Latvijas universitāte 10, 33, 34, 43
 Latvijas Valsts Universitāte 59
 Latvijas Valsts vēstures arhīvs 39, 40, 59
 Leinieks V. 14
 Lieldienas 25
 Liepāja 14, 43, 60, 61
 Liepājas Centrālā zinātniskā bibliotēka 61
 Liepājas Pilsētas bibliotēka 61
 Liepājas Vēstures un Mākslas muzejs 62
 Likabēts 6, 15, 53
 Livonija 59
 Lūkiāns 14
 Maķedonija 15, 56
 Malaizija 17
 Malta (Melite) 23
 Malvess R. 43, 59, 60, 61, 62
 Marburga 40, 42
 Marinatoss S. 22
 Māsēns J. 62
 Maskava 14
 Mazāzijas pussala 51
 Mēla 23
 Melngalvju nams 41
 Meteora 17
 Minhenes universitāte 43
 Mīnoja kultūra 22
 Mīnotauris 51, 55
 Mūcopūloss E. 32
 Mūnihijas līcis 53
 Mūsejs 16, 29
 Nacionālā bibliotēka (Latvijā) 32
 Nacionālā Neatkarības diena (Helladā) 29, 37
 Nacionālais Arheoloģijas muzejs (Atēnās) 23, 29, 38
 Nacionālais parks (Atēnās) 53
 Nacionālais teātris (Atēnās) 24

- Nacionālais Vēstures muzejs (Atēnās) 16
 Naksa 22
National Geography 29
 Nikolaja ģimnāzija (Liepājā) 61
 Nilas zirgi 33
Norma 25
 Oidips 20, 25, 26; *Oidips Kolonā* 23
 Olimpiskā Zeva templis 16, 53
 Onasis A.S. 20; fonds 6, 20, 21, 33
 Para 23
 Pareizticīgā baznīca 8
 Parnāss 20
 Parnēts 15, 54
 Parmenids 10, 11, 15, 33
 Partenons 17, 23, 27, 28
 Pasaules karš II 11, 19
 Pauli-Visova *Reālenciklopēdija* 14
 Pausanijs 18, 19, 51, 53, 54
 Peloponnēsa 15, 23
 Penteliks 15
 Pēterburga 14, 44
 Pēteris 17
 Pfenders A. 43
Piezīmes 7
 Pils laukums 43
 Pjatiġorskis A. 10
 Platons 18, 22, 31; Platona Akadēmija 18, 19;
 Platona iela 18
 Plūtārhs 53, 54
 Pniksa 16, 33
 Poseidons 56
 Preisendancs (*Preisendanz*) K. 14
 Propilaji 54
 Pūcītis U. 23
 Rafaēls 18, 19
 Reihlins J. 52
 Rīdzene 7
 Rīga 7, 10, 24, 33, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 59,
 60
 Roze J. 10
 Rūmniece I. 33
 Saronika līcis 51, 53, 54, 55
 Seikilas (*Seikilos*) stēla 8
Senhellēnu mūzikas enciklopēdija 21
 17. novembris 33
 Sindagmas laukums 53
Skroderdienas Silmačos 26
 Sofokls 23, 24, 26
 Spekke A. 12
 Stavropūloss D. 19
 Stavenhāgens (Štafenhāgens) K. 40, 41, 44
 Strabons 56
 Straubergs K. 59
 Svida 53, 54
 Taizeme 17
 Tallina 39, 40
 Tēna 23
 Tēra (Santorini) 22
 Tērāsija 22
 Tērbata 40
 Tesalija 15
 Tēsejs 51, 53, 54, 55
The American School of Classical Studies 6, 32
The Gennadius Library 6, 32
 Trākija 15
 Trīsveniības baznīca 61
 Turcija 21
 Ukraina 21
 Vācija 12
Valdnieks Oidips 23, 26
 Vatikāna stances 18
 Vecbibliotēka (Liepājā) 60, 62
 Veneti 17
 Vidusgriekija 15
 Vidusjūras baseins 23, 51
 Viķe-Freiberga V. 33
 Virza E. 19
 Vūla 18
 Vulfijs V. 44
 Vūliagmene 18
 ZA Vēstures institūts 59
 Zapeions 53
 Zēle E. 39, 43, 44, 45
 Zēle V. 43

*Hidraulisko ērģeļu vai hidraulais
(υδραυλικς) makets Atēnu Tehnopolē.*

ISBN 9984-9152-9-8

M. Vecvagars

Kādreiz Helladā...: Nekurliekami raksti

Formāts 60x84 1/16. Metiens 20 eks.

Izdavniecība *Filozofijas un socioloģijas institūts*,

Akadēmijas laukumā 1, Rīgā, LV-1940.

Reģistrācijas apliecība Nr. 2-0521.

Iespīests SIA DDC, Tērbatas ielā 78, Rīgā, LV-1001.

Līgumcena.

**OBLIGĀTAIS
EKSEMPLĀRS**

0,70

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0304051439

OBĻĪG
EKSEMPLĀRS

2004-4
L 171

Kādreiz

Helladā...